

HISTORIE A SOUČASNOST PARKŮ V KARLÍNĚ

EVA SOJKOVÁ — JIŘÍ VELEBIL — ZDENKA POLIAČIKOVÁ
MILENA ANDRADE DNEBOSKÁ — PETR ŠÍŘINA — LUCIA BENDÍKOVÁ

Cílem příspěvku je interpretace památkových hodnot památkové zóny Karlín determinujících zásady ochrany a obnovy parkových úprav významných veřejných prostranství. Východiskem je analýza historického kompozičního vývoje na základě archivních materiálů, dosavadních odborných poznatků a terénních průzkumů současného stavu. Veřejná prostranství jsou posuzována v kontextu jejich postavení v území karlínské památkové zóny. Příspěvek hodnotí současný stav s přihlédnutím k dendrologickému rozboru.

THE PARKS IN KARLÍN IN THE PAST AND TODAY

This article aims at the interpretation of the heritage values of Karlín heritage zone, determining the protection and renovation rules of the parks' maintenance on important public spaces. The article analyses the historic composition development based on the archive evidence, current specialized knowledge and field surveys of the current state. The public spaces are reviewed in the context of their location within the Karlín heritage zone, and the current state is evaluated regarding the dendrological classification.

Klíčová slova — Praha-Karlín – památková zóna Karlín – městský park – náměstí – pražské parky – památkové hodnoty parkových úprav – sortiment dřevin

Key words — Prague-Karlín – Karlín heritage zone – urban park – square – Prague parks – heritage value of parks – woody plant species

Úvod

Karlín je nazýván nejstarším pražským předměstím, městem za branami. Jde o unikátní klasicistní urbanistický celek založený v 19. století na základě zastavovacího plánu. Už při jeho budování vznikaly parkové plochy, které dodávaly noblesu veřejným prostranstvím a zvyšovaly komfort bydlení. A právě jim je věnován tento příspěvek. Vznik jednotlivých parkových úprav je v úvodu pro pochopení jejich postavení, významu, vnějších vazeb i interpretace hodnot zasazen do historického a urbanistického vývoje Karlína.

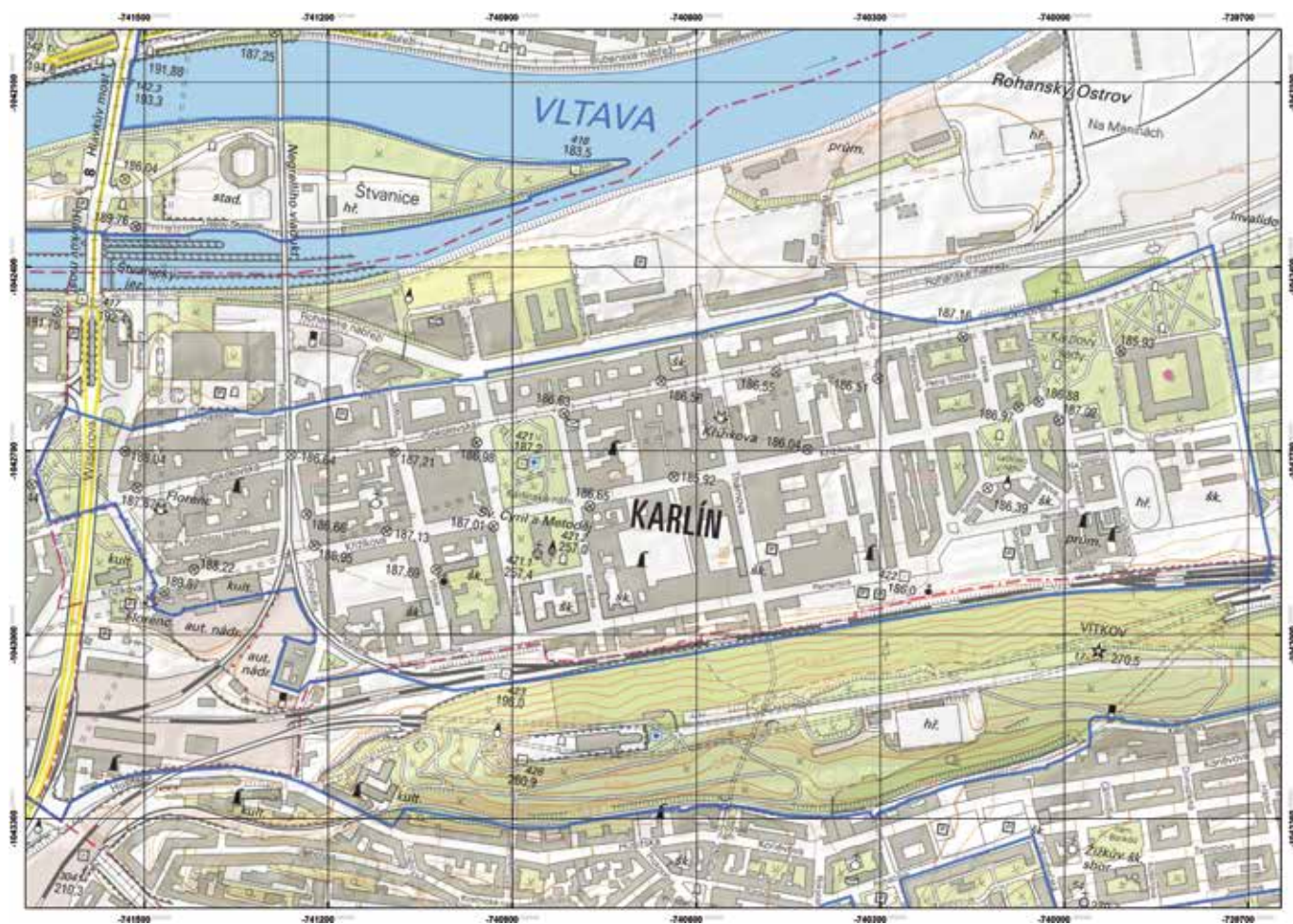
Metodika

V památkové zóně (dále jen PZ) Karlín bylo postupně provedeno archivní šetření k vývoji celého území i jednotlivých parků a náměstí, průběžné shromažďování a studium odborné literatury a dostupných podkladů. Následovala terénní šetření zaměřená na kompozici parků a náměstí z aspektu památkové péče a z aspektu urbanistického. Památkové hodnoty byly identifikovány na základě výsledků analýzy současného stavu zjištěného terénními průzkumy a údajů o historickém vývoji, získaných archivními průzkumy. Výsledky jsou prezentovány ve formě mapových výstupů doplněných komentářem. Jednotlivé archivní mapy a plány byly georeferencovány, tj. usazeny do souřadnicového mapového systému, a spolu s dalšími vrstvami (současnými leteckými snímky, katastrální mapou, kompozičním rozbohem aktuálního stavu) byly využity pro obrazové znázornění prostřednictvím geografického informačního systému.

Tím byla vytvořena dokumentace proměny kompozice veřejných prostranství PZ Karlín pro kompoziční rozbor a vymezení památkových hodnot. Současně probíhalo dendrologické hodnocení stávajícího sortimentu dřevin ve vazbě na vymezené typologické kategorie zeleně veřejných prostranství. Dřeviny byly posuzovány z hlediska formy prostorového uspořádání a členěny do jednotlivých kategorií (upraveno podle VELEBIL ET AL. 2016, 8). Tyto kategorie dřevinných vegetačních prvků byly hodnoceny z hlediska taxonomické skladby, věku, vývojového stadia a celkové kvality (upraveno podle SOJKOVÁ/ŠÍŘINA 2015, 42). Kompletní přehled dřevin v jednotlivých parcích je uložen v archivu autorů. Data z terénu byla zaznamenána v mapách, jejichž výběr je součástí příspěvku.

Vymezení památkové zóny a urbanistický vývoj Karlína

Pobřežní krajina tvořící oblast dnešního Karlína, sevřenou mezi tok Vltavy a vrch Vítkov, je z hlediska geomorfologického reliéfu v Pražské kotlině specifickým územím, neboť se jedná o rovinu končící na terénním zlomu v oblasti Mezihoří u Libně, zhruba u paty dnešní ulice Pod Plynojemem. Shodně s hranicemi památkové zóny je toto ploché, často zaplavované území urbanisticky vymezeno ze západu zhruba oblastí gotických středověkých novoměstských hradeb

Obr. 1. Vymezení památkové zóny Karlín (VYHLÁŠKA 1993). Mapový podklad: PLÁN 2017 ZÁKLADNÍ MAPA, výřez s vyznačenou hranicí PZ Karlín WMS-NPÚ. Do mapového podkladu digitální základní mapy ČR, stav z roku 2017, zakreslila L. Bendiková, 2017.

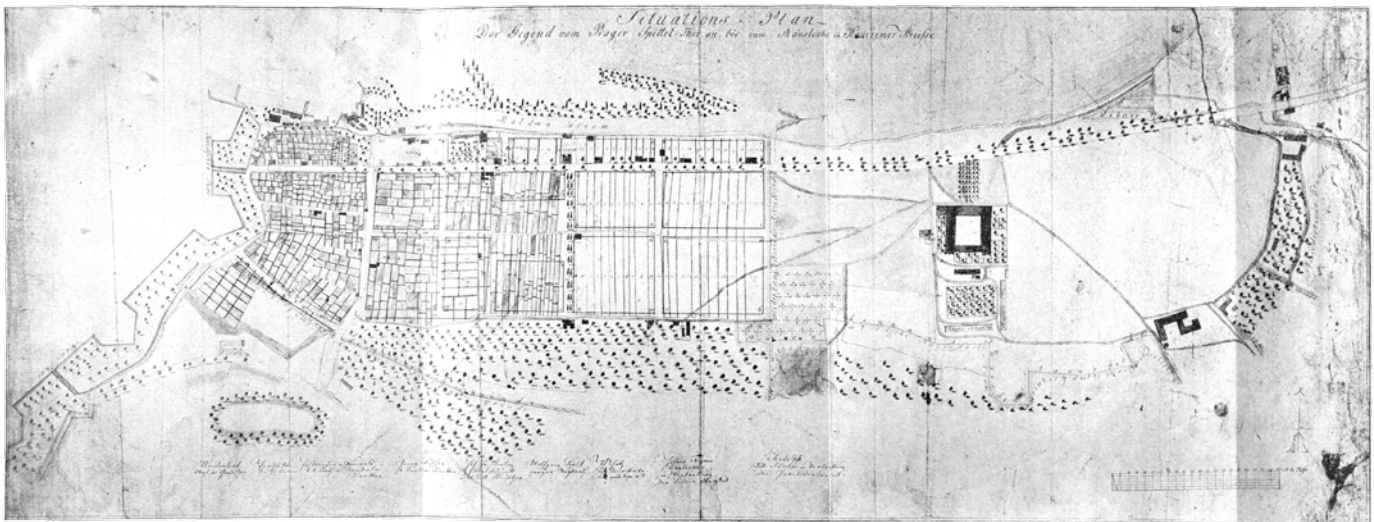
postavených za Karla IV. (dnes oblastí severojižní magistrály) a z jihu vedením trati na úpatí Vítkova. Plocha památkové zóny je z východu ukončena ulicí Za Invalidovnou, její severní hranici tvoří komunikace Pobřežní a Sokolovská (obr. 1). Oblast Rohanského ostrova při břehu Vltavy, kterou tvořilo původně pět říčních ostrovů (PLÁN 1841 CÍSAŘSKÝ POVINNÝ OTISK SK), a sídliště Invalidovna navazující od východu do území památkové zóny již zahrnuté nejsou.

První zmínky o osídlení oblasti Karlína pocházejí již z raného středověku. Na konci 10. století jsou zde uvedeny pozemky náležející benediktinskému klášteru v Břevnově, založenému roku 993. Součástí majetku benediktinů bylo i území dnešního Karlína až k Libni. Na počátku 13. století byli břevnovští benediktini nuceni své území postoupit řádu německých rytířů. Od nich přešlo před polovinou 13. století do majetku řádu křižovníků s červenou hvězdou, založeného sv. Anežkou Českou na Starém Městě, kde řád vedl špitál sv. Františka. Odtud název území Špitálské pole, zkráceně Špitálsko (VLČEK 2012, 601).

Hlavní komunikační osou, dodnes patrnou, byla tehdy v území za branami Nového Města stará hlavní kupecká cesta, nazývaná brandýská nebo slezská. Vedla z Nového Města pražského na východ v ose Petrské ulice, procházela starou Poříčskou/Špitálskou branou gotického opevnění v místě pozdějšího nádraží Těšnov. Pokračovala dnešní Pobřežní ulicí (PLÁN 1769 HUBER) a dále se větvila do dvou směrů – na Brandýs nad Labem a na Český Brod (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967, 5). Dnešní hlavní karlínská třída – Sokolovská ulice – se stala hlavní karlínskou tepnou teprve daleko později. Pobřežní ulice, tehdejší hlavní komunikace, oddělovala pozemky křižovníků se zemědělským charakterem, rozložené jižně, blíže k Vítkovu, od pozemků staroměstských občanů, které zabíraly úzkou plochu severně od hlavní cesty až k řece. Severní pozemky měly od počátku odlišný ráz. Stály na nich mlýny, jirchářské, barvířské, mydlářské a další provozy, zárodek pozdějšího průmyslového Karlína. Další důležitá komunikační osa vedla severojižním směrem. Propojovala dnešní Husitskou ulici, původně vídeňskou silnici vedoucí podél jižního úpatí Vítkova po okraji Žižkova, s brandýskou cestou poblíž novoměstských hradeb. Vedla patrně v místě trasy Negrelliho viaduktu, dnešní ulicí Prvního pluku, tehdy Vrbovou. Ta nesla jméno podle vrb,

které lemovaly celý tok potoka, patrně nazývaného Olšanský, tekoucího v trase ulice od západního úpatí Vítkova (ZACHAŘ 1995, 20).

Do doby třicetileté války se na území Karlína vyskytovala vesměs jen neucelená rozptýlená zástavba. Větší stavební zásah představovala jen výstavba areálu špitálu s kostelem Obrácení sv. Pavla na předměstí na začátku 16. století v době morové epidemie, který byl vymezen dnešními ulicemi Sokolovskou, Pobřežní, Prvního pluku a Vítkovou. Období třicetileté války znamenalo v utváření území Karlína předěl. Během ní bylo v předpolí za hradbami v pásu cca 500 m od hradeb celé předměstí včetně kostela a špitálu rozbořeno. Později, v roce 1657, byl sice kostel sv. Pavla spolu s některými dalšími stavbami obnoven, předměstí za hradbami však zaniklo a na dosavadním půdorysu již nebylo obnoveno – také proto, že mnoho pozemků bylo po ukončení války postupně začleněno do nově vybudovaného barokního opevnění. Stará Špitálská brána byla v roce 1663 nahrazena novou, umístěnou v jižnější pozici v ulici Na Poříčí. V souvislosti s výstavbou nových městských hradeb byla ve 2. polovině 17. století započata výstavba nové hlavní

komunikační osy Karlína – královské silnice procházející novou Poříčskou branou v ose dnešní Sokolovské ulice. Severněji situovaná brandýská cesta si však udržela ještě dlouho svůj význam, protože výstavba silnice se protáhla až do 1. poloviny 18. století.

Mimořádným urbanistickým počinem, ve své době v českých zemích ojedinělým, se stala monumentální stavba barokního areálu vojenské invalidovny, dnešní čp. 24, postavená v letech 1731–1737 podle koncepce a rozvrhu Josefa Emanuela Fischera z Erlachu (1693–1742) a projektu Kiliána Ignáce Dientzenhofera (1689–1751; VLČEK 2012, 619–622). Mohutná stavba čtvercového půdorysu s vnitřním dvorem, sponzorovaná z nadace italského hraběte Pietra Strozziho, je jen torzem původního konceptu budov s devíti dvory s mohutným kostelem uprostřed (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967, 8), které měly být rozloženy na 70 hektarech půdy. Přesto invalidovna představovala samostatné „městečko“ s vlastní správou, školou, nemocnicí a dalším příslušenstvím a také se sadovou úpravou mezi severním průčelím a starou brandýskou silnicí.

Zástavba území Karlína od 2. poloviny 18. až do začátku 19. století byla drobná, víceméně nahodilá. Rozkládala se převážně podél brandýské silnice. Ostrovy a území ležící blíže k břehům Vltavy se začaly postupně industrializovat. Vznikaly zde průmyslové podniky patřící židovským průmyslníkům, z nichž nejdůležitější byla kartounka Arona Prizbama, zřízená v roce 1801 (VLČEK 2012, 603).

Postupem doby ztratily pražské hradby fortifikační funkci a přeměnily se na vycházkové místo. Promenády vedly kolem řeky směrem k Invalidovně a končily až u vinice Palmovky. Jejich cílem bývala rozsáhlá zahrada se zábavními podniky a hospodou nazývaná Růžodol (KNEIDL 1923, 315). Zahrada byla zřízena knihtiskařem Schönfeldem na pozemcích patřících ke kostelu sv. Pavla, zrušenému v roce 1787. Po roce 1799 však zanikla (VLČEK 2012, 603).

Vzhledem k rozvoji stavební činnosti na území Špitálska vznikla na počátku 19. století potřeba jejího usměrnění. V roce 1816 byl proto vypracován situační a zastavovací plán založený na pravoúhlé osnově ulic, který dal základ urbanistickému rozvržení dnešního Karlína (obr. 2). Jeho autorem, a tím i tvůrcem urbanistického řešení Karlína byl pravděpodobně architekt a stavební inženýr Jiří Fischer (1768–1828), ředitel stavebního úřadu gubernia a profesor pražské

Obr. 2. Situační a regulační plán Špitálska pořízený pro potřeby úřední komise před založením Karlína (PLAN 1816 FISCHER).

polytechniky. Plán byl v roce 1817 schválen a 23. června 1817 bylo císařem Františkem I. potvrzeno založení předměstí za Poříčskou branou s názvem Karolinenthal na počest císařovy manželky Karolíny Augusty (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967, 13; MÍKA 2011, 24–25).

Regulační plán Karlína stanovil základní šachovnicový komunikační rozvrh tvořený třemi podélnými komunikacemi (dnešní Sokolovskou, Křížkovou a Pernerovou ulicí) a šesti příčnými a stanovil jejich šíři na cca 21,5 metru. V těžišti nové zástavby určil rozměry a umístění plochy budoucího náměstí s kostelem a veřejnými budovami (dnešního Karlínského) a s hlavní komunikační osou procházející středem náměstí (dnešní ulicí Křížkovou). Jako podélná dálková západovýchodní osa byla potvrzena historická Královská cesta (nová brandýská, dnešní Sokolovská ulice). Měla být od plochy náměstí oddělena zástavbou. Plán stanovil také regulace pro činžovní blokovou zástavbu – její výšku a hloubku a další protipožární, hygienická a technická opatření. Plochy pro řemeslné a průmyslové podniky umístil při březích Vltavy, v dostatečné vzdálenosti od hlavních ulic.

Vznik prvního pražského předměstí za hradbami jako moderního, obytného i průmyslového, architektonicky jednotného urbanistického celku s velkorysým rozvrhem lze zařadit k vrcholným projevům klasicistního urbanismu u nás. Od doby založení Nového Města pražského Karlem IV. se jednalo o první plánovitě rozšíření města.

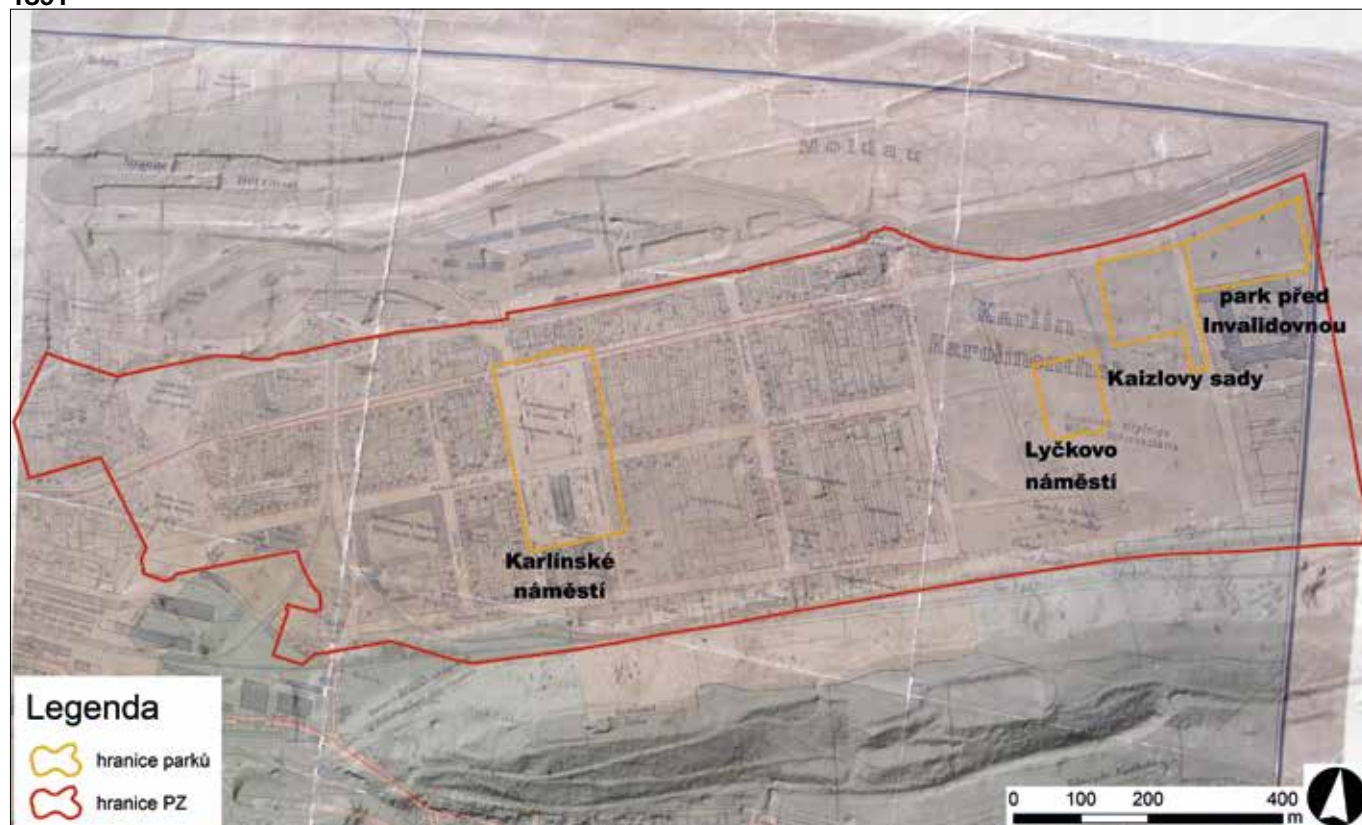
Zástavba Karlína se rychle rozrůstala, a to nejprve za pevnostním pásmem, východně od Karlínského náměstí. Jádro původní zástavby Špitálska zůstalo na severu, podél Pobřežní ulice a na přilehlém ostrůvku. Před polovinou 19. století se do podoby Karlína vepsalo několik zásadních staveb. Především se jednalo o obdivuhodné technické dílo probíhající Karlínem v ose dnešní ulice Prvního pluku – železniční viadukt postavený v letech 1846–1849 podle návrhu Ing. Aloise Negrelliho (1799–1858) za spolupráce Jana Pernera (1815–1845; VLČEK 2012, 612). Dále první železniční dráha z Vídně přes Olomouc do Prahy – Severní státní dráha na jižním okraji Karlína pod Vítkovem, zprovozněná v roce 1845; klasicistní Ferdinandova kasárna mezi ulicemi Prvního pluku, Křížkovou a Vítkovou, postavená v letech 1844–1848; později zrušený karlínský přístav z roku 1832 a první pražská plynárna na ostrově Jeruzalem, postavená v letech 1846–1847 (PLÁN 1848 LOTH).¹ Vyvrcholením zástavby starého Karlína byla od počátku plánovaná výstavba výrazné dominanty – kostela sv. Cyrila a Metoděje na Karlínském náměstí, postaveného v letech 1853–1863 (VLČEK 2012, 606–612; KLÍNEROVÁ 2017, 9) podle návrhu architekta Karla Rösnera (1804–1869), upraveného architektem Vojtěchem Ignácem Ulmannem (1822–1897). Před kostelem, na ploše náměstí, jehož rozloha a tvar byly do dnešní podoby upraveny v roce 1836, byl zřízen městský park jako náhoda za vykácenou topolovou alej lemuující původní východní hranici náměstí (KNEIDL 1923, 343).

K těsnějšímu spojení Karlína s Prahou došlo ve 2. polovině 19. století v souvislosti se zrušením hradeb i Poříčské brány, přímo napojené na Sokolovskou ulici. Začala se zastavovat i západní část Karlína, která byla původně součástí pevnostního pásma hradeb. Rozvoj předměstí pokračoval rychlým tempem, k čemuž přispělo především umístění několika významných továren, v současné době přebudovaných pro jiné účely, například továren Breitfeld-Daněk (pozdější ČKD) či elektrotechnických závodů Františka Křížíka při jižním okraji karlínské zástavby (PLÁN 1891 HURTIG; obr. 3). V roce 1896 byly zrealizovány dvě Křížkovy dopravní stavby – tramvajová trasa vedoucí z dnešní Florence do Libně a Vysočan a trať první elektrické dráhy spojující Prahu s Libní na severním kraji Karlína, severně od Pobřežní ulice, již vně území dnešní památkové zóny. Do severozápadního cípu Karlína, kde stála při vyústění Petrské ulice původní Poříčská brána, zasáhla v letech 1872–1875 výstavba komplexu nádraží Těšnov, konečné stanice tehdy dostavěné Rakouské severozápadní dráhy.

Roku 1903 byl Karlín povýšen na samostatné město a na území vojenského cvičiště mezi ulicemi Šaldovou a U Invalidovny nastala další etapa výstavby – tzv. Nový Karlín. Centrem urbanistického řešení deseti nových bloků zástavby, postavených do první světové války, jejichž autorství je připisováno karlínskému radnímu, staviteli a architektu Bohumilu Štěrbovi (MÍKA 2011, 88), bylo nově vytvořené Lyčkově, původně Riegrovo náměstí s budovou školy, čp. 460, postavené v letech 1904–1905 architektem Josefem Sakařem (1856–1936; VLČEK 2012, 687–688). Ke škole směřují diagonály zapojené do pravoúhlého řešení ulic (obr. 4). Součástí nové zástavby bylo i založení nového parku Kaizlový sady v blízkosti Invalidovny, v čele s novostavbou secesního Národního domu, čp. 14, z let 1910–1911, též projektovaného Josefem Sakařem (VLČEK 2012, 615). Jihovýchodní cíp Nového Karlína byl zastavěn drobnější zástavbou a provozy.

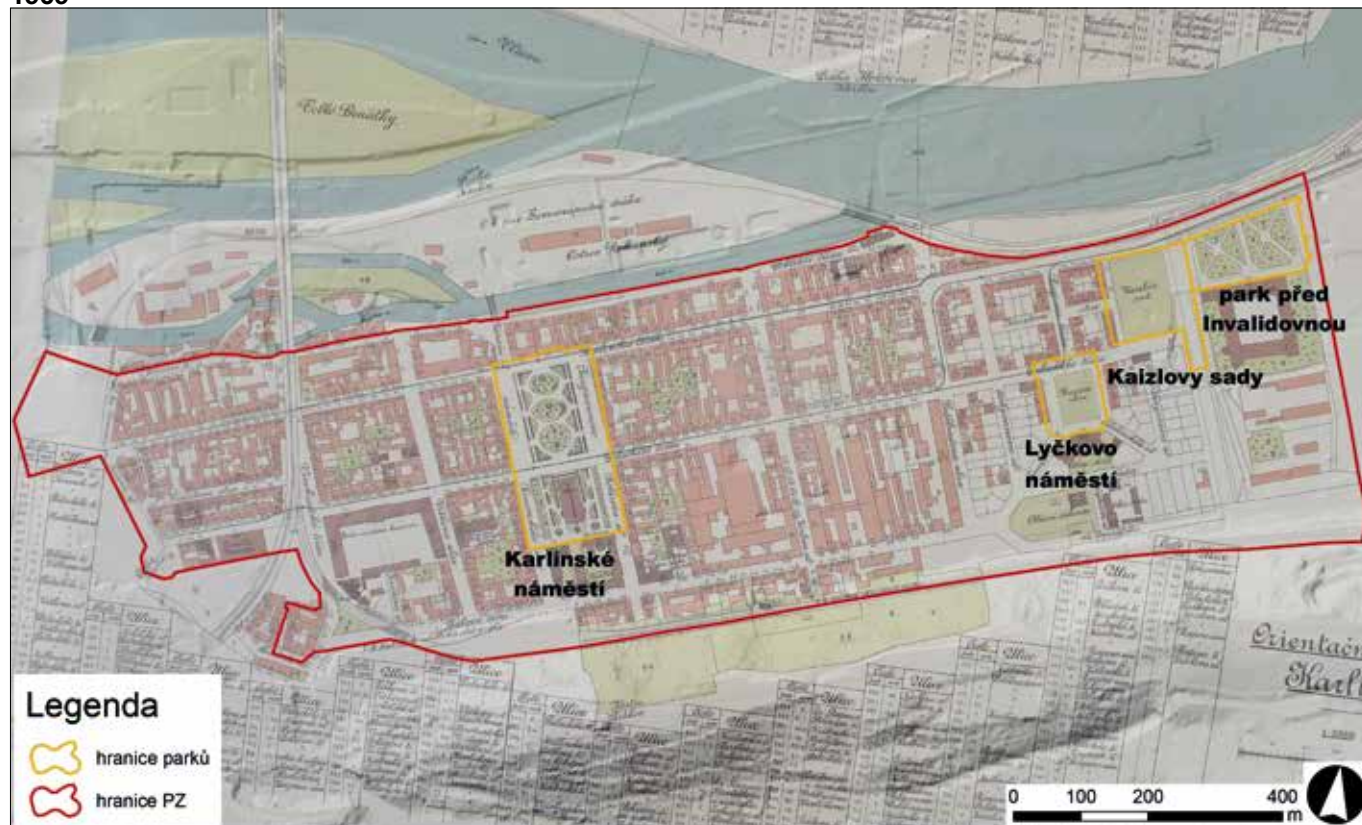
1 Řazení staveb je určeno jejich významem v rámci Karlína, nikoli chronologicky.

1891

Obr. 3. Stav ploch veřejné zeleně v roce 1891. Mapový podklad: PLÁN 1891 HURTIG, výřez s digitálně vloženým DMR 5G /stínovaný model reliéfu. Hranice PZ Karlín WMS-NPÚ a vymezení parků zakreslila a mapu upravila L. Bendíková, 2017.

1909

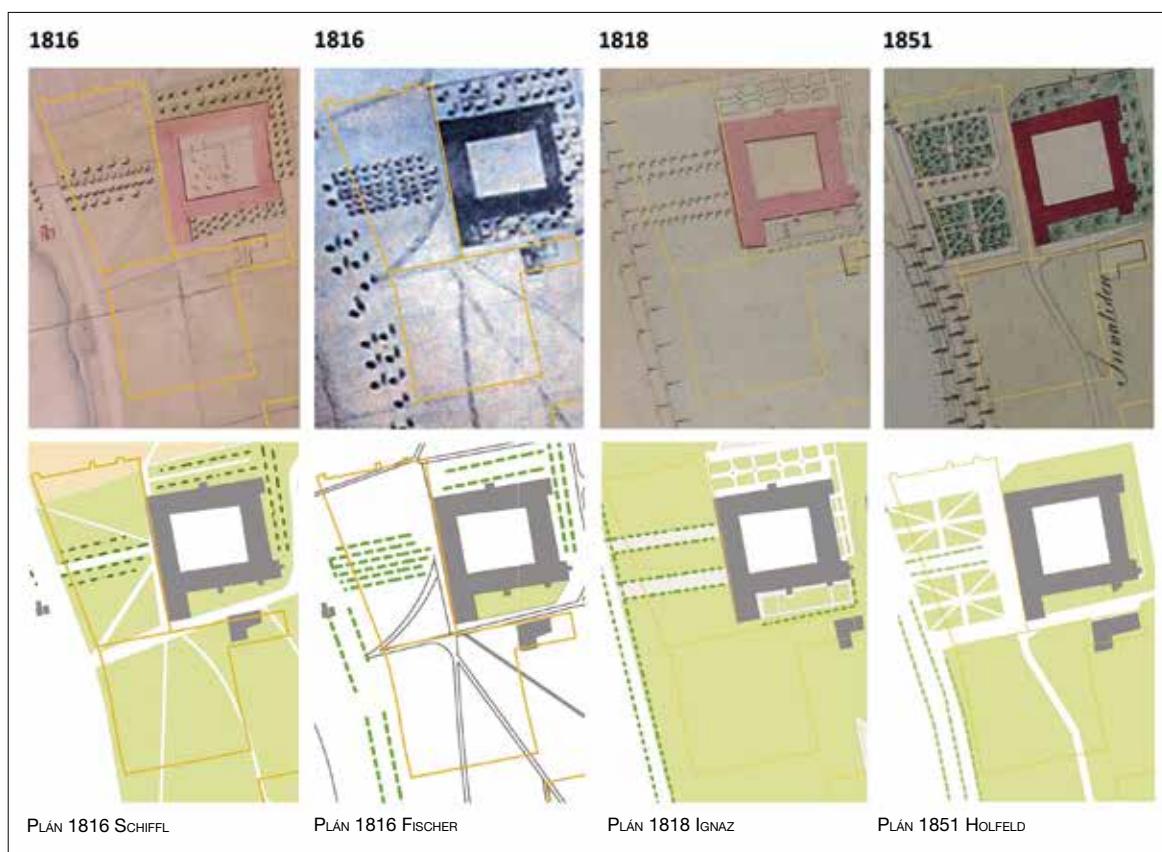
Obr. 4. Stav ploch veřejné zeleně v roce 1909. Mapový podklad: PLÁN 1909 KŘÍŽ, výřez s digitálně vloženým DMR 5G /stínovaný model reliéfu. Hranice PZ Karlín WMS-NPÚ a vymezení parků zakreslila a mapu upravila L. Bendíková, 2017.

Roku 1922 byl Karlín připojen k Velké Praze, ale již před první světovou válkou byl urbanistický vývoj nové městské čtvrti v podstatě doveden do dnešní podoby. V meziválečných letech a v období do roku 1989 byla urbanistická struktura jen drobně doplňována; pouze na východ od Invalidovny vzniklo experimentální sídliště Invalidovna. Nejpodstatnější změny, které se vepsaly do struktury Karlína, a to negativně, proběhly ve 2. polovině 20. století. Jedná se o dopravní stavby na západní hranici památkové zóny. Na počátku poslední čtvrtiny 20. století proběhla zhruba v trase novoměstských hradeb výstavba mohutného tělesa severojižní magistrály. Tato obří dopravní stavba vytvořila předěl mezi oblastí Karlína a Nového Města a setřela historický charakter blízkého okolí. Kvůli výstavbě musela být odstraněna i budova nádraží Těšnov. Další rozsáhlejší demolice historické zástavby proběhly v sousedství těšnovské oblasti. V souvislosti s výstavbou stanice metra Florenc, při křížení ulic Sokolovské a Ke Štvanici, byla zrušena krátká Prokopova ulice a zbourána zástavba kolem ní, celkem asi 16 domů s dvorními křídly.²

Po roce 1989 začalo docházet ke konverzím industriálních areálů a především po povodni v roce 2002, která území Karlína zasáhla plnou silou, zde nastala stavební konjunktura. Proběhla likvidace většiny industriálních staveb areálu bývalé ČKD v bloku vymezeném Kollárovou, Křižíkovou, Thámovou a Perneroovou ulicí a jejich nahrazení novými administrativními budovami. Také došlo ke konverzi hal mezi Thámovou, Křižíkovou, Šaldovou a Perneroovou ulicí (Kotlárna, Kotelna, Corn Lofts) a novostavbě nové výškové dominanty Forum Karlín, vysoké 33 metrů. Zástavba kolem Pobřežní ulice (původní brandýské cesty) byla masivně přetvořena. Na její jižní straně došlo k odstranění některých historických domů (např. nároží ulic Šaldovy a Pobřežní), na severní straně – dnešním Rohanském ostrově – proběhla rozsáhlá výstavba administrativního charakteru, ponechávající jen úzký pás zeleně při řece. Nová zástavba zpravidla převyšuje měřítko vyrovnané zástavby Karlína a také stavební aktivita probíhající v současnosti ve vnitroblocích směřuje k nahrazování drobné zástavby rozměrnějšími stavbami, nebo k jejímu navyšování. Došlo i k odstranění části zástavby pod Vítkovem při Perneroové ulici.

Přesto zůstala půdorysná struktura Karlína, vymezená na počátku 19. století i s plochami vyhrazenými parkům, do dnešní doby vcelku zachována.

2 Podle leteckých fotografií Prahy z let 1975 a 1988–1989 uložených ve Vojenském geografickém a hydrometeorologickém úřadu generála Josefa Churavého v Dobrušce (LETECKÉ SNÍMKY 1975 a 1988–1989).

ANALÝZA KOMPOZIČNÍHO VÝVOJE PARKŮ

Park před Invalidovnou

POSTAVENÍ VE VÝVOJI ÚZEMÍ KARLÍNA

Invalidovna, založená roku 1731, byla až do počátku 19. století jedinou významnou rozsáhlejší stavbou v území charakteristickém do té doby pouze drobnou výstavbou. S územím města Prahy areál propojovala brandýská cesta vedoucí od Poříčské (Špitálské) brány, zbourané roku 1875 a zastavěné nádražím Praha-Těšnov (Míka 2011, 52). Přístupové cesty od brandýské silnice k Invalidovně byly vedeny nejen kolmou víceřadou alejí, ale také diagonálně od brandýské silnice k hlavnímu vstupu v severním průčelí. Cesty křižující se před severním průčelím Invalidovny vedly k zemědělským usedlostem na východě – zámečku usedlosti Sluncová a k usedlosti Kunštatka, jižním směrem pak ke dvěma hřbitovům – vojenskému a evangelickému – a západním směrem k nové Špitálské bráně.

V rámci situačního plánu Špitálska z roku 1816 (PLÁN 1816 FISCHER) se areál Invalidovny stal významnou součástí urbanistického rozvržení Karlína. Jeho funkci parkového zarámování nové čtvrti posílilo na přelomu 19. a 20. století založení Kaizlových sadů na pozemku západně od Invalidovny, využívaného v té době jako vojenské cvičiště. Sady patří dodnes vedle Karlínského a Lyčkova náměstí k nejvýznamnějším parkovým plochám historického Karlína.

VÝVOJ KOMPOZICE

Park před Invalidovnou je nástupním parterem svébytného barokního celku postaveného u staré brandýské silnice (obr. 5). Vývoj jeho kompozice dokumentují mapové podklady od počátku 19. století, jako první situační plán Špitálska z roku 1816 (PLÁN 1816 FISCHER). Vstupy do budovy, která je pouze severovýchodní částí celkového původního záměru, byly nejen v severní fasádě, kde na ně byly navázány přístupové aleje, ale též tu byly vstupy postranní – západní na cvičiště a východní do zásobní zahrady s pravidelnou úpravou patrnou na mapě z roku 1818 (PLÁN 1818 IGNAZ). Plán z roku 1816 (PLÁN 1816 FISCHER) uvádí šestřadou alej, v roce 1818 (PLÁN 1818 IGNAZ) byla střední linie již vykáčena a přístup vedl rozšířenou čtyřřadou alejí.

Obr. 6. Kompoziční rozbor současného stavu parku před Invalidovnou a Kaizlových sadů. Mapový podklad: PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA ČÚZK, výřez. Do ortofotomapy s využitím katastrální mapy, stav z roku 2017, zakreslil P. Šifina, 2017.

Ačkoliv se v případě Fischerova plánu z roku 1816 jedná o celkový urbanisticky významný situační plán Špitálska, je patrné, že zeleň je znázorněna pouze schematicky. Na plánu krajiny datovaném ve stejném roce (PLÁN 1816 SCHIFFL) jsou oproti tomu rozlišeny různé kategorie alejových stromů a doprovodné zeleně. Věrohodnost mapy z roku 1818 je však sporná, protože jako jediná zobrazuje nástupy alejemi směřované vně hlavního vchodu Invalidovny, což nepotvrzuje žádný z následujících dostupných plánů.

Plocha mezi Invalidovnou a brandýskou silnicí byla od počátku dělena centrální alejí přibližně na dvě stejné poloviny. Zhruba osová cesta parteru byla doplněna dvěma úhlopříčnými cestami ve tvaru „V“ otevřeného směrem k silnici. Tyto diagonály potvrzuje i stabilní katastr (PLÁN 1841 CÍSAŘSKÝ POVINNÝ OTISK SK), ve kterém jsou doplněny cestami do štěpánských křížů s kruhovými ploškami v jejich křížení. Okolo dalších průčelí Invalidovny byla, s výjimkou jihozápadního rohu, užitéková zahrada, jejíž detailnější rozvržení není známo. V polovině 19. století byla pravidelná úprava severního průčelí opět doplněna centrální přístupovou alejí a do štěpánských křížů vloženy ještě kříže klasické (PLÁN 1851 HOLFELD). Toto detailní členění parteru však opět zaniklo a vrátil se původní štěpánský kříž s volnější dosadbou dřevin uvnitř čtverců (patrně pod vlivem krajinářských

úprav). Zelinářská zahrada byla změněna na zahradu ovocnářskou, jak dokládá mapa z roku 1879 (PLÁN 1879 ORIGINÁLNÍ MAPA SK).

Na přelomu 19. a 20. století dochází k vložení centrálního formálního parteru, který komponoval žulový obelisk věnovaný vojákům utonulým nedaleko odtud ve Vltavě při záchranných pracích za velké povodně roku 1890, posvěcený 23. září 1891, a mramorovou bustu zakladatele Invalidovny, Pietra hraběte Strozziho ze Schrottenthalu (1626–1664), polního podmaršálka a diplomata ve službách Habsburků, od sochaře Mořice Černila, odhalenou 18. srpna 1898 (VLČEK 2012, 700–701). Tento středový záhon dochovaný do dnešní doby lze vypočítat již na Hurtigově plánu z roku 1909 (PLÁN 1909 HURDIG). Záhon byl v roce 2017 dočasně doplněn moderní skulpturou Aleše Nováka.

Koncem první republiky při rozšiřování Královské (Sokolovské) ulice byly dvě stejné poloviny parku mezi severním průčelím Invalidovny a brandýskou silnicí, dělené centrální alejí, zkráceny, čímž došlo ke zmenšení plochy parku.

PAMÁTKOVÉ HODNOTY

Park je nedílnou součástí komplexu Invalidovny a vytváří důstojný nástup od hlavní komunikace, staré brandýské silnice. Jedná se o nejstarší parkovou plochu v PZ Karlín. Pravidelná dispozice parku dotváří monumentálnost budovy a umocňuje její vnímání. Cenná je křížová kompozice parteru s osou směřující na hlavní vchod do Invalidovny (druhá osa původně směřovala na dnes zalespený vchod). Historicky daná návaznost na vedlejší Kaizlovy sady, s uchováním jednoznačného vymezení obou ploch, má význam i z hlediska účinnosti systému parkových ploch Karlína.

KOMPOZIČNÍ ROZBOR SOUČASNÉHO STAVU

Do dnešní doby se dochovala historická křížová kompozice s diagonálním křížením vnitřních čtverců (obr. 6) a středovým parterem na ose prostoru, orientovaným na hlavní, dodnes používaný severní vchod (obr. 7). V průsečících diagonál jsou kruhová odpočívadla, navázaná na sebe spojnici přes hlavní osu parčíku. Stromořadí lemující tuto dispozici jsou obnovována postupně a jejich druhová skladba je převáděna na původní jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*; obr. 8). Tento šetrný způsob náhrady jednotlivých stromů ale bohužel snižuje působnost stromořadí při vnímání kompozice. V přesně vymezené formální kompozici jsou dochované volně vysazené solitéry z etapy přechodu na krajinářský park. V další péči o tuto památku by bylo vhodné uchovat pouze cenné solitéry a nezakládat nové.

Kolem zdi Invalidovny v uličním prostoru je v současné době pozůstatek aleje platanů javorolistých (*Platanus xhispanica*) a pásu moruše bílé (*Morus alba*). K revitalizaci těchto liniových výsadeb by mělo dojít současně s rekonstrukcí zeleně vnitrobloku a zahrady vymezené oplocením se zanedbaným hrušňovým sadem ihned po rekonstrukci budovy Invalidovny.

Obr. 7. Praha 8-Karlín, park před Invalidovnou, pohled na severní průčelí Invalidovny, čp. 24, přes středový parter parku (foto E. Sojková, 2017).

Obr. 8. Praha 8-Karlín, park před Invalidovnou, pohled k Invalidovně směrem ke Kaizlovým sadům s exempláři jírovce maďalu (foto E. Sojková, 2017).

DENDROLOGICKÝ ROZBOR

Kosterní dřevinou diagonálních alejí je jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*), na několika místech doplněný o jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), javor mléč (*Acer platanoides*), javor klen (*A. pseudoplatanus*) a lípu velkolistou (*Tilia platyphyllos*). Na travnatých plochách úhlopříčně rozčleněných částí parteru jsou vysazeny solitéry nebo skupiny stromů následujících druhů (včetně výše uvedených): jerlín japonský (*Sophora japonica*), lípa srdčitá (*Tilia cordata*), mahalebka obecná (*Prunus mahaleb*), pajasan žláznatý (*Ailanthus altissima*), platan javorolistý (*Platanus xhispanica*) a trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*). Severní a jižní okraj parteru je lemován tvarovaným živým plotem. Na severu je tvořen ptačím zobem vejčitolistým (*Ligustrum ovalifolium*), na jihu

Obr. 9. Dendrologický rozbor parku před Invalidovnou a Kaizlových sadů. Mapový podklad: PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA IPR, výřez uliční sítě Invalidovny a okolí. Do ortofotomapy Prahy, stav z r. 2017, zakreslila L. Bendiková, 2017.

habrem obecným (*Carpinus betulus*). Dvě travnaté plochy na hlavní ose kompozice jsou lemovány výsadbami záhonových růží. Východní okraj parteru je ohraničen porostem keřů a skupinou mladších stromů. Podél východní strany porostu keřů, vedle nově zbudovaného parkoviště, je vysazeno mladé stromořadí platanů javorolistých (obr. 9). Většina stromů celé kompozice je mladšího nebo středního stáří (20–60 let). Z doby založení úpravy se patrně dochovaly jen dva platany javorolisté v centrální části parteru. Všechny keře jsou až z novodobých výsadeb (stáří do 30 let). Péče o dřeviny probíhá průběžně a adekvátně vzhledem k hodnotám celého prostoru. Snížená vitalita byla ve větší míře zaznamenána pouze ve dvou překřížených alejích ve východní části parteru. Dřeviny zde podléhají konkurenci okolních skupin stromů a výrazných solitér. Vzhledem ke značnému korunovému zápoji většiny dřevin není ovšem vhodné provádět jejich probírky. Případná obnova prostoru s ohledem na původní kompozici by se měla odehrát v jednorázové etapě. Takové počínání však v současné době není potřebné, dřeviny se zdají být v dlouhodobém měřítku stabilní. V porostu keřů na východním okraji parteru bylo zaznamenáno větší zaplevelení náletovými dřevinami: bez černý (*Sambucus nigra*), hloh (*Crataegus* sp.), kustovnice cizí (*Lycium barbarum*), trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*) a vrba jíva (*Salix caprea*). Tyto plevelné dřeviny je třeba pravidelně eliminovat. Bylo zaznamenáno pěstování 11 druhů nebo jejich kultivarů listnatých stromů a 11 druhů nebo jejich kultivarů listnatých keřů – ty jsou soustředěny pouze do jednoho porostu při východním okraji; celkově tak ovšem úprava vypadá stroze. Plevelných, spontánně vzniklých listnatých dřevin bylo zaznamenáno pět druhů. Výše uvedené dřeviny jsou pro daný prostor reprezentativní. Autoři publikace (PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ ET AL. 2000, 299) navíc uvádějí břízu bělokorou (*Betula pendula*), která se zde dnes již nevyskytuje. Do dnešních dnů se také nedochovaly dříve pěstované dřeviny, které uvádějí Jiří NOVOTNÝ (1967, bez paginace) a autoři *Pražských parků a dřevin* (DUDYCH/PILÁT/SVOBODA 1975, bez paginace): čičmšník stromovitý (*Caragana arborescens*), dub zimní (*Quercus petraea*), hloh obecný (*Crataegus levigata*), jilm habrolistý (*Ulmus minor*), křídlatec trojlistý (*Ptelea trifoliata*), lípa zelená (*Tilia euchlora*), meruzalka alpská (*Ribes alpinum*), pámelník bílý (*Symphoricarpos albus*), svída bílá (*Cornus alba*), šeřík obecný (*Syringa vulgaris*), škumpa orobincová (*Rhus typhina*), topol černý (*Populus nigra*), trojpuk drsný (*Deutzia scabra*), zerav západní (*Thuja occidentalis*) a zlatice převislá (*Forsthyia suspensa*).

Kaizlovy sady

POSTAVENÍ VE VÝVOJI ÚZEMÍ KARLÍNA

Kaizlovy sady vycházejí ze stejných vývojových vazeb jako navazující park před Invalidovnou. Plocha parku, na které bylo původně vojenské cvičiště patřící k baroknímu areálu, byla vytyčena v souvislosti s vytvořením regulačního plánu vymezujícího zástavbu mezi ulicí Šaldovou a U Invalidovny – oblast tzv. Nového Karlína. Na Hurtigově plánu (PLÁN 1909 HURTIG) je současná plocha parku protažena na jih k Vítkovu.

VÝVOJ KOMPOZICE

Park z přelomu 19. a 20. století (TURBA 2005, 10) navazuje na parkovou úpravu v okolí Invalidovny. Na plánech před založením tohoto parku je na západě patrný areál střelnice a na jihu hřbitov, později rozšířený o hřbitov vojenský (PLÁN 1816 SCHIFFL; PLÁN 1851 HOLFELD; PLÁN 1880/1886 ANONYM, viz MÍKA 2011, 56). Následně se objevuje jednoduchá parková úprava s centrální kruhovou plochou a západovýchodní sítí cest (PLÁN 1879 ORIGINÁLNÍ MAPA SK). Souběžnou existenci střelnice a jednoduché parkové úpravy dokládá plán z roku 1891 (PLÁN 1891 HURTIG).

Ideový návrh parku byl zpracován Juliem Krýsou (1868–?; PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ ET AL. 2000, 300). Tento návrh (PLÁN 1900 KRÝSA) byl ideovou kompozicí pro založení parku v roce 1901 po odstranění náspu střelnice. Parter byl rozčleněn sítí malebně vedených cest vymezujících i největší kruhovou travnatou plochu v centru kompozice. Střídaly se zde volné trávnické plochy se skupinami a porosty dřevin. Nosným kompozičním tématem byly secesní, půdorysně rozložené kruhy, které připomínají secesní mašli a po přidání dalšího kruhu motiv trojlístku (PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ ET AL. 2000, 300; 2016, 270). Oživením bylo ledvinovité jezírko s vodními rostlinami.

V jihovýchodním cípu byla dočasně zbudována dřevěná kancelář správy karlínských sadů (PLÁN 1841 CÍSAŘSKÝ POVINNÝ OTISK SK). Dnes je prostor navrácen parku (je součástí pásu herních prvků – mlat, navazuje na dětské hřiště). V původním půdorysném členění měla být bývalá Palackého třída (dnešní Křížkova ulice) protažena až k budově Invalidovny (PLÁN 1909–1914 ANONYM), což se

Obr. 10. Praha 8-Karlín, Kaizlový sady, secesní mašle cestní sítě, v jejímž centru stojí od roku 1964 bronzový akt sedící dívky *Vzpomínající* z roku 1960 od Břetislava Bendy (foto E. Sojková, 2017).

Obr. 11. Praha 8-Karlín, Kaizlový sady, jezírko podle návrhu Julia Krýsy z roku 1901 v centru kompozice sadů (foto E. Sojková, 2017).

Obr. 12. Praha 8-Karlín, Kaizlový sady, blízko rohu ulic U Invalidovny a Za Invalidovnou, veřejné sportoviště s fitness prvky pro dospělé vybudované během revitalizace sadů v letech 2010–2011 v bývalé letní zahrádce Národního domu, čp. 14 (dnes jedno ze sídel Českého rozhlasu), postaveného v letech 1910–1911 podle projektu architekta Josefa Sakaře (foto E. Sojková, 2017).

10	11
12	

zřejmě změnilo po výstavbě Národního domu uzavírajícího sady z jihu. Původně budova navazovala na park.³ Později byl její areál vymezen komunikací (PLÁN 1909–1914 ANONYM) a nakonec necitlivě oplocen. Na pozemku na východní straně byly vysazeny stromy v pravidelném rastru; místo sloužilo jako posezení letní restaurace.

V průběhu vývoje parku pak už nelze dokladovat zásadní změny. Drobnou úpravou bylo například přidání pěšího tahu na jižním a severozápadním okraji parku a v roce 1964 náhrada centrálního květinového kobercového záhonu bronzovou plastikou Břetislava Bendy *Vzpomínající* z roku 1960.

PAMÁTKOVÉ HODNOTY

Cenná je zejména secesní kompozice s mašlí (trojlístkem) a kontrastem centrální volné trávnické plochy, soliterních dřevin a porostů. Tato zdařilá kombinace secesního ornamentu a krajinné kompozice s pestrou druhovou skladbou dřevin je nejen nositelem památkových hodnot tohoto významného veřejného prostoru, ale dotváří komfort bydlení v navazující zástavbě a zvyšuje působnost areálu Invalidovny.

KOMPOZIČNÍ ROZBOR SOUČASNÉHO STAVU

Poslední rekonstrukce podle projektu Maxima TURBY (2005), dokončená v roce 2011, posílila původní koncepci krajinnářského parku s prvky secese s malebným vykroužením cest (obr. 10), ledvinovitým jezírkem (obr. 11) a plastikou ve volném prostoru v centru kompozice. Byly osvobozeny cenné solitéry a dosazeny keřové skupiny. Na parteru lze identifikovat řadu dřevin z doby založení. V prostoru bývalé letní zahrádky restaurace Národního domu bylo do zbytků stromořadí citlivě zakomponováno dětské hřiště a venkovní cvičebna pro dospělé (obr. 12). Narušení původní kompozice a nepřírozený předěl představuje oplocení bývalého Národního domu.

3 Dobová nedatovaná pohlednice, soukromá sbírka. Dostupné na <<https://www.prahaneznamy.cz/praha-8/karlín/karlín-první-prazské-predmestí/#fotogalerie/ef976fe74f4d0770654b8d75a27759cb/6683>> [vid. 2016-07-14].

DENDROLOGICKÝ ROZBOR

V parku dominují skupiny nebo porosty stromů, doplněné výraznými solitérami. Keřové skupiny a porosty plní funkci především pohledové bariéry v podrostu stromů, a to zejména po obvodu areálu a kolem dětského hřiště. Kosterními dřevinami jsou domácí dub letní (*Quercus robur*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), javor klen (*Acer pseudoplatanus*) a j. mléč (*A. platanoides*), z ne-původních druhů pak jerlín japonský (*Sophora japonica*), jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*) a platan javorolistý (*Platanus xhispanica*). Významnějšími dřevinami v kompozici jsou dále dřezovec trojtrnný (*Gleditsia triacanthos*), dub letní 'Fastigiata' (*Quercus robur* 'Fastigiata'), jírovec pletový (*Aesculus xcarnea*), katalpa trubačovitá (*Catalpa bignonioides*) a vrba náhrobní (*Salix xsepulcralis*). V keřovém patře se nejvíce uplatňují břečťan popínavý (*Hedera helix*), kalina pražská (*Viburnum xpragense*), meruzalka alpská (*Ribes alpinum*), pustoryl (*Philadelphus* sp.), šeřík obecný (*Syringa vulgaris*) a zimolez pyřitý (*Lonicera xylosteum*). Po poslední rekonstrukci parku je většina keřových skupin a porostů nově vysázených. Uplatňuje se zde řada moderních kultivarů rodů kdoulevec (*Chaenomeles*), meruzalka (*Ribes*), šeřík (*Syringa*) a zimolez (*Lonicera*). V parku můžeme nalézt řadu dřevin pocházejících z doby jeho založení, jsou to především jerlíny a platany. Ze stejné doby však pravděpodobně pocházejí též dřezovce, některé jírovce maďaly nebo výše zmíněný sloupovitý kultivar dubu letního. Většina stromů celé kompozice je středního stáří (40–60 let), řada z nich se však dochovala již z doby založení úpravy. Prostor je vhodně doplněn o nové výsadby stromů a především keřů. Péče o dřeviny probíhá průběžně a adekvátně vzhledem k hodnotám celého prostoru. Za sníženou vitalitu některých stromů je zodpovědné především stáří dotyčných jedinců, většinou v doprovodu patogenu typického pro senescentní stadium dřeviny. Vzhledem k charakteru kompozice lze případnou obnovu prostoru provádět v etapách, jednorázový způsob rekonstrukce v tomto případě není na místě. Díky nedávné rekonstrukci celého prostoru se celý park jeví jako dlouhodobě stabilní. Bylo zde zaznamenáno jen minimum náletových dřevin, kterými jsou běžně zplaňující ořešák královský (*Juglans regia*) a pajasan žláznatý (*Ailanthus altissima*). Zajímavé je šíření dřezovce trojtrnného. Větší množství jeho semenáčů bylo nalezeno v mulči nových keřových skupin poblíž matečných stromů. Celkem bylo zaznamenáno 23 druhů nebo jejich kultivarů listnatých stromů, 34 druhů nebo jejich kultivarů listnatých keřů a jeden druh keře jehličnatého (tis červený – *Taxus baccata*). Spontánně se ve výsadbách šíří tři druhy výše zmíněných listnatých stromů. Jiří NOVOTNÝ (1967, bez paginace) uvádí řadu druhů, které se dnes již ve výsadbách nevyskytují: bříza bělokorá (*Betula pendula*), čičišník stromovitý (*Caragana arborescens*), jasan úzkolistý (*Fraxinus angustifolia*), javor klen 'Leopoldii' (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'), lípa zelená (*Tilia euchlora*), rododendron (*Rhododendron*), růžovec bělokvětý (*Rhodotypos scandens*), topol bílý 'Pyramidalis' (*Populus alba* 'Pyramidalis' – původně uváděn jako var. *pyramidalis*), topol černý (*Populus nigra*), vrba bílá 'Tristis' (*Salix alba* 'Tristis' – původně uváděna jako var. *tristis*), zákula japonská (*Kerria japonica*). Během terénního průzkumu bylo shledáno, že jilm habrolistý (*Ulmus minor*, původně uváděn pod synonymem *U. carpinifolia*) zaznamenaný výše uvedeným autorem je ve skutečnosti jilm vaz (*U. laevis*). Jedná se o determinační omyl. Publikace *Pražské parky a dřeviny* (DUDYCH/PILÁT/SVOBODA 1975, bez paginace) v parku navíc uvádí hloh obecný 'Punicea' (*Crataegus levigata* 'Punicea' – původně zaznamenaný jako *C. oxyacantha* var. *punicea*), hlošinu úzkolistou (*Elaeagnus angustifolia*), javor mléč 'Schwedleri' (*Acer platanoides* 'Schwedleri'), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*) a třešeň ptačí 'Plena' (*Prunus avium* 'Plena' – původně uváděna jako f. *plena*). Autoři publikace (PAČÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ ET AL. 2000, 300) z tohoto parku uvádějí vrbu bílou 'Pendula' (*Salix alba* 'Pendula'), která je však totožná s vrbou bílou 'Tristis' (*Salix alba* 'Tristis'), jmenovanou i NOVOTNÝM (1967, bez paginace). Oproti dnešnímu stavu se dříve pěstoval poněkud pestřejší sortiment dřevin, především keřů. I přesto se jedná o karlínský park s nejbohatší druhovou skladbou.

Lyčkovo náměstí

POSTAVENÍ VE VÝVOJI ÚZEMÍ KARLÍNA

V případě tohoto parku se jedná o ideální historický příklad plánované tvorby veřejného parku vytyčeného regulačním plánem. Je nejmladším z trojice parkových prostorů navazujících na sebe od Invalidovny směrem k západu. Náměstí je ze severu omezeno Křížkovou ulicí (tehdy Palackého třídou) a boky ohraničuje zástavba Sovovy a Kubovy ulice. Výrazná secesní kresba parkové úpravy náměstí je protipólem školy ve tvaru W, usazené ve své vlastní zahradě, která jej z jihu uzavírá.

Legenda:

- současný rozsah plochy
- zástavba
- plocha zeleně
- stromořadí a aleje

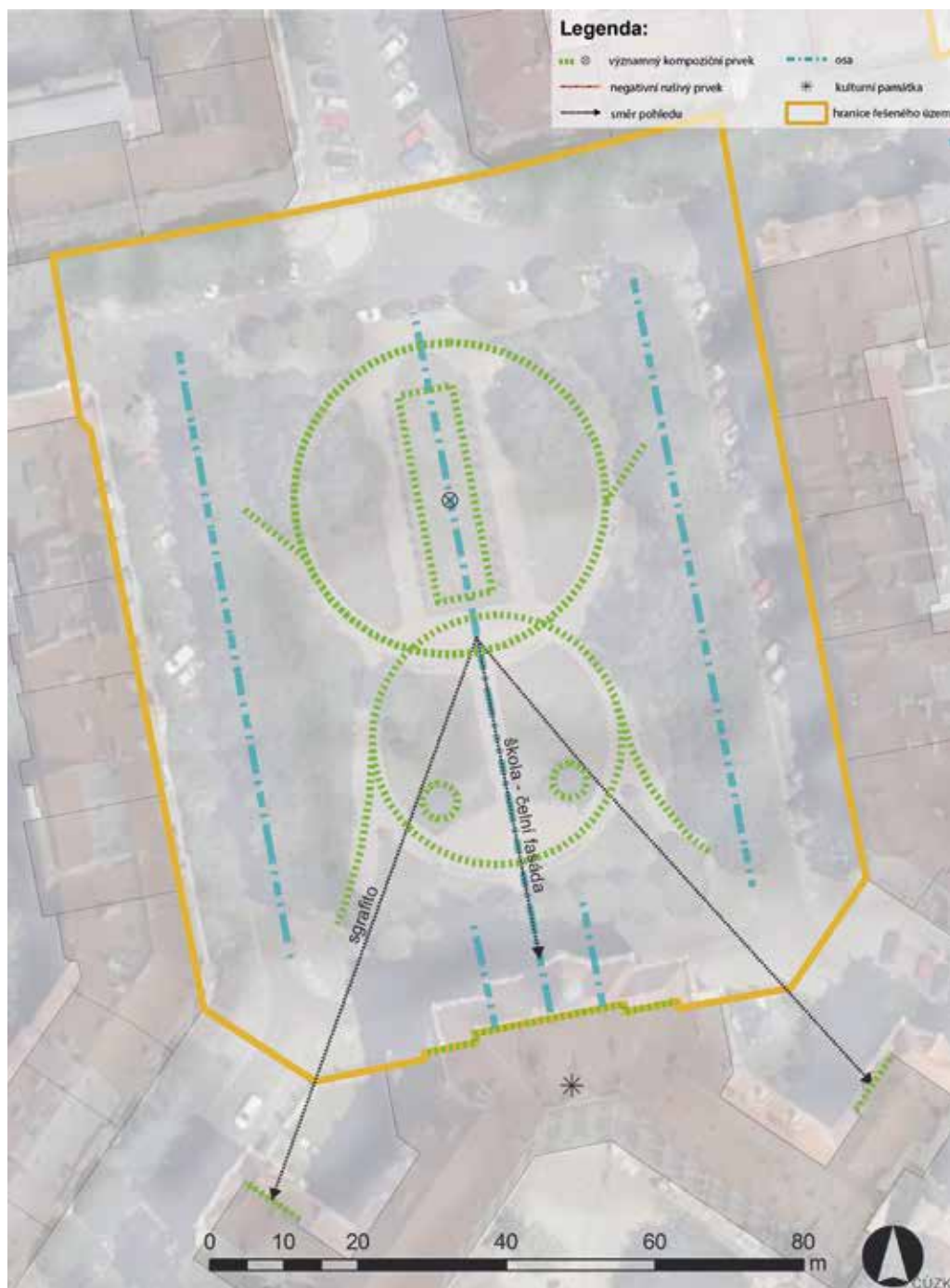
Obr. 13. Kompoziční vývoj parku na Lyčkově náměstí na základě srovnání výřezů historických map a katastrální mapy. Mapové podklady digitálně překreslil a jednotně upravil P. Širina, 2017.

VÝVOJ KOMPOZICE

Park na Lyčkově (původně Riegrově) náměstí ze začátku 20. století je svébytný obdélníkovitý prostor, jasně vymezený zástavbou obytných bloků. Byl založen v návaznosti na stavbu nové školní budovy z roku 1905, s níž sdílí stejnou středovou osu. Tato osa coby Urxova ulice (tehdejší Riegrova třída) pokračuje dále k severu. Secesní kompozice cestní sítě v podobě „skarabea“ se uchovala dodnes (obr. 13). V jejím centru byl obdélníkový zahroubený záhon z roku 1907, v jehož středu byla od roku 1977 umístěna plastika Josefa Mařatky *Intelligence*. Na dobové pohlednici kolem roku 1910 je patrná centrální alej v jižní části u budovy školy a výsadby skupin stromů zejména po vnějším obvodu cest. Dva sloupovité stromy (zřejmě topoly) rámuji hlavní průčelí školy. Podél východní a západní části vedou aleje, z nichž vnitřní stromořadí jsou součástí parku a vnější součástí uliční zeleně (obr. 14).

Obr. 14. Praha 8-Karlín, čp. 460, Lyčkově náměstí 6. Celkový pohled na školní komplex na Lyčkově náměstí, v popředí náměstí s parkovou úpravou, dobové foto, anonym, kolem 1910 (AMP Sběrka fotografií, sign. V 21/3).

Obr. 15. Kompoziční rozbor současného stavu parku na Lyčkově náměstí. Mapový podklad: PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA ČÚZK, výřez. Do ortofotomapy s využitím katastrální mapy, stav z roku 2017, zakreslil P. Širina, 2017.

Před školou stál litinový vodovodní stojan, během let odstraněný. Jeho poloha je v zdlážděném povrchu dodnes patrná. Další nefunkční vodovodní stojany jsou souměrně umístěné po obou stranách náměstí.

PAMÁTKOVÉ HODNOTY

Unikátní je ojediněle zachovalé secesní utváření kompozice a její rozložení před školní budovou ve stejném slohu. Základem kompozice je geometrizovaný obraz zlatého skarabea, brouka, směřujícího hlavou ke škole. Hlava (kruh nejbližší škole) je travnatá, se dvěma výrazně barevnými javory coby očima brouka (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii') a tykadly ve formě keřových skupin. Ve větším kruhu (broukových zádech) je zapuštěný parter s kobercovým záhonem a stromkovými růžemi. Z těla vycházejí nožky brouka v podobě cest k obvodu parkově upravené plochy, lemované smíšenými alejemi. Středový zapuštěný parter je typickým znakem bohatých květinových úprav významných veřejných prostranství přelomu 19.–20. století. Božena PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ

(2016, 266) připouští možnost autorství projektu Františka Thomayera, ale přisuzuje jej spíše některému z jeho žáků. Památková hodnota parku spočívá v zachování podstaty jeho kompozice, která byla podpořena obnovou květinového parteru (po jeho zjednodušení ve 2. polovině 20. století). Park je významnou součástí systému zeleně Nového Karlína.

KOMPOZIČNÍ ROZBOR SOUČASNÉHO STAVU

Kompozice neprodělala v průběhu vývoje zásadní změny (obr. 15). Na rozdíl od ostatních veřejných prostranství v Karlíně není zachycena na žádné ze zkoumaných map. Je doložitelná pouze na dochovaných pohlednicích z doby kolem roku 1910. Poslední rehabilitace parku podle návrhu Kateřiny TOMANOVÉ (1994) byla dokončena v roce 1998 (obr. 16, 17). V období terénních průzkumů (léto 2017) jasně vymezené svébytné kompozici parku negativně dominovala dočasná instalace artefaktu od Kryštofa Kaplana (obr. 18). V současnosti je nutno upozornit na příliš masivní keřové skupiny po jeho obvodu a nedostatečnou údržbu.

Park je zásadním kompozičním doplňkem a stylově dotváří okolní architektonicky cennou secesní zástavbu, zvyšuje její noblesu a komfort. Geometrická podoba skarabea v sobě propojuje secesní hru s přírodními motivy a nové trendy zahradních úprav v podobě zapuštěných parterů s víceúrovňovou květinovou složkou.

Obr. 16. Praha 8-Karlín, Lyčkově náměstí. Jedno z „očí“ kompozice „skarabea“ parku na Lyčkově náměstí (foto E. Sojková, 2017).

Obr. 17. Praha 8-Karlín, Lyčkově náměstí. Pohled přes hlavní parter parku středem kompozice na budovu školy čp. 460 (foto E. Sojková, 2017).

Obr. 18. Praha 8-Karlín, Lyčkově náměstí. Nevhodné umístění moderního artefaktu v pravidelné kompozici parku na jaře 2017 (foto E. Sojková, 2017).

16 | 17
18

DENDROLOGICKÝ ROZBOR

Kompozice, souměrná podél centrální osy ve směru SSZ–JJV, je po celém svém obvodu vroubená stromořadími (obr. 19). Na severní a jižní straně roste javor mléč 'Globosum' (*Acer platanooides* 'Globosum'), na západní a východní straně spolu rostou javor klen (*Acer pseudoplatanus*) s příměsí j. klenu 'Purpurascens' (*A. p.* 'Purpurascens') a j. mléče (*A. platanooides*). Na nejzápadnějším okraji tvoří stromořadí třešeň pilovitá 'Kanzan' (*Prunus serrulata* 'Kanzan'), naopak

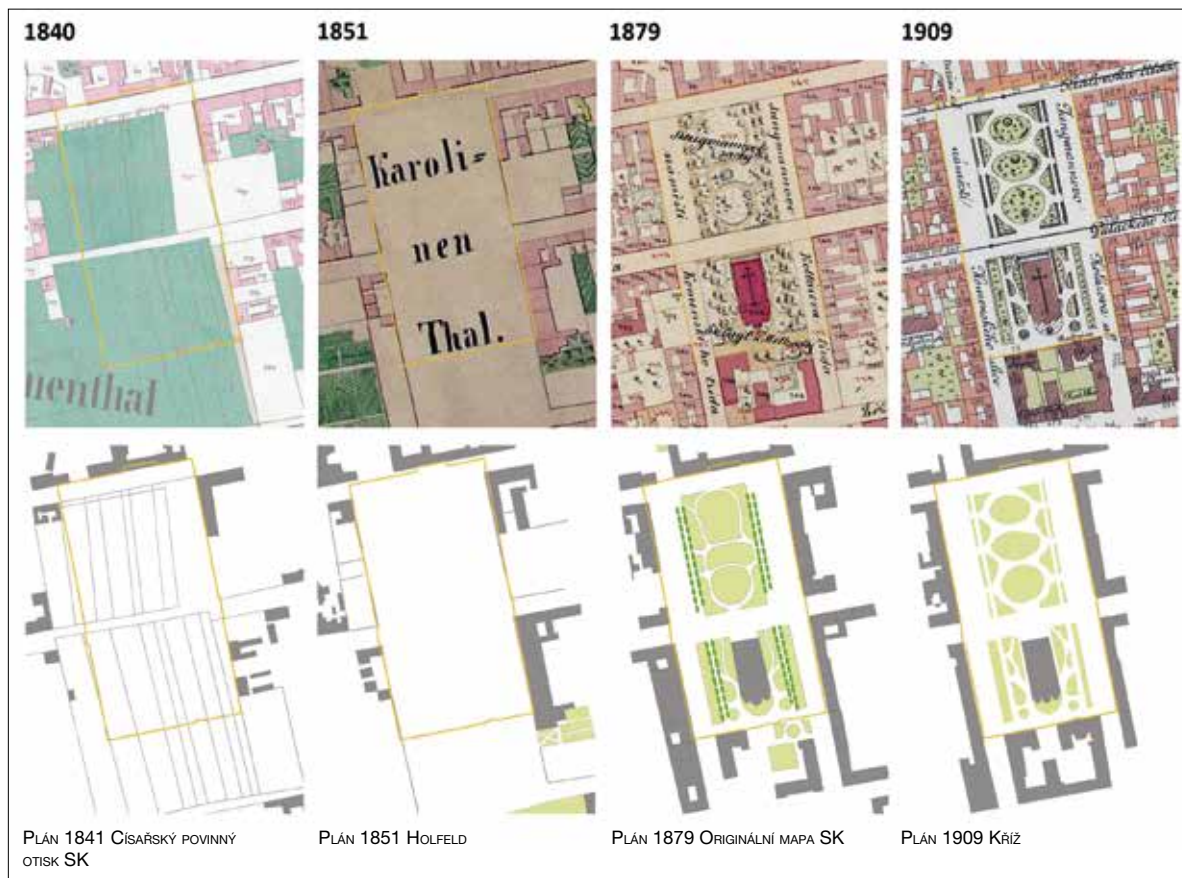

Obr. 19. Dendrologický rozbor parku na Lyčkově náměstí. Mapový podklad: PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA IPR, výřez uliční sítě Lyčkova náměstí a okolí. Do ortofotomapy Prahy, stav z r. 2017, zakreslila L. Bendíková, 2017.

na nejvýchodnější okraji nalezneme javor mléc 'Globosum' (*Acer platanoides* 'Globosum'). V ose kompozice leží zahlobbená plocha se čtyřmi pravidelně rozmístěnými kruhovými záhony. Tři z nich jsou osázeny záhonovými růžemi. Čtvrtý slouží k výsadbě sezonních okrasných bylin okolo kopie původní Mařatkovy sochy. Zahlobbená plocha je podél delších stran lemována liniemi výsadeb kaliny Carlesiovy (*Viburnum carlesii*), pěstované v kmenném tvaru. V postranních travnatých plochách rostou dvě skupiny lísky turecké (*Corylus colurna*). Ve vzdálenějších, jižně orientovaných travnatých plochách rostou dvě skupiny keřů s hlohyní šarlatovou (*Pyracantha coccinea*), tisem červeným (*Taxus baccata*) a zimozeleným stálezeleným (*Buxus sempervirens*). Dvě nově vysazené solitéry javoru kleny 'Leopoldii' (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii') nahradily dožilé stromy stejného kultivaru, které jsou základním kompozičním prvkem této části. Jižní část centrální plochy uzavírají symetricky rozmístěné solitéry hlohyně šarlatové a habru obecného 'Fastigiata' (*Carpinus betulus* 'Fastigiata'). Obvodové, husté keřové skupiny jsou tvořeny šejky obecnými (*Syringa vulgaris*) a dalšími, blíže neurčenými druhy šejků (*Syringa* sp. div.), pámelníkem bílým (*Symphoricarpos albus*), kalinou pražskou (*Viburnum xpragense*), zlaticí prostřední (*Forsythia xintermedia*), weigelií (*Weigela* sp.), ptačím zobem obecným (*Ligustrum vulgare*), břečťanem popínavým (*Hedera helix*) a kdoulovcem lahvicovitým (*Chaenomeles speciosa*).

V popředí těchto skupin jsou symetricky vysazeny čtyři rostliny dvou odrůd buku lesního (*Fagus sylvatica* 'Pendula' a *F. s.* 'Purpurea Pendula'). Před jihovýchodní skupinou keřů roste jeden soliterní strom jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*). Všechny dochované dřeviny pocházejí z novodobých výsadeb nepřesahujících stáří 50 let. Jedinci odumírajících nebo silně poškozených dřevin jsou průběžně nahrazováni novými, mladšího data jsou pak zejména keře v obvodových skupinách. Údržba plochy probíhá pravidelně, bezprostředně reaguje na aktuální potřeby (zejména se to týká zvýšeného pobytu návštěvníků a jejich negativního vlivu na prostor i výsadby). Dřeviny v parku jsou ve větší míře dlouhodobě perspektivní s výjimkou obvodových stromořadí. To první, tvořené třešní pilovitou 'Kanzan', je přestarlé a v dohledné době bude muset být nahrazeno. Další dvě stromořadí, tvořená z větší části javorem klenem, se do místních podmínek nehodí z důvodu klimatických nároků na vyšší půdní i vzdušnou vlhkost. Jistou alternativou by mohl být např. jeřáb břek (*Sorbus torminalis*), který uvádějí autoři publikace (PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ ET AL. 2000, 301) z obnovených alejí po obvodu parku. Podle poslední známé inventarizace (STEJSKALOVÁ/HOLUBOVÁ 2003)⁴ rostly v nedávné době v parku ještě tyto rostliny: barvínek menší (*Vinca minor*), buk lesní 'Atropurpurea Pendula' (*Fagus sylvatica* 'Atropurpurea Pendula' – patrně záměna za kultivar 'Purpurea Pendula'), dřišťál Thunbergův 'Atropurpurea' (*Berberis thunbergii* 'Atropurpurea'), habr obecný 'Columnaris' (*Carpinus betulus* 'Columnaris' – údaj se vztahuje k *C. b.* 'Fastigiata'), jalovec obecný (*Juniperus communis*), jilm drsný 'Pendula' (*Ulmus glabra* 'Pendula'), ptačí zob obecný 'Atropurpurea' (*Ligustrum vulgare* 'Atropurpurea'), skalník vrboolistý 'Pendula' (*Cotoneaster salicifolius* 'Pendula'), trojpek něžný (*Deutzia gracilis*), weigelie květnatá (*Weigela florida*), zimoztráz malolistý (*Buxus microphylla*). Případnou obnovu prostoru lze provádět v etapách. V parku nebyly zaznamenány žádné náletové dřeviny. Celkem bylo zaznamenáno 11 druhů nebo jejich kultivarů listnatých stromů, 14 druhů nebo jejich kultivarů listnatých keřů a jeden druh keře jehličnatého (tis červený – *Taxus baccata*).

4 Inventarizace provedena na základě dendrologického projektu zpracovaného Kateřinou Tomanovou v říjnu 1994 (TOMANOVÁ 1994).

Karlínské náměstí

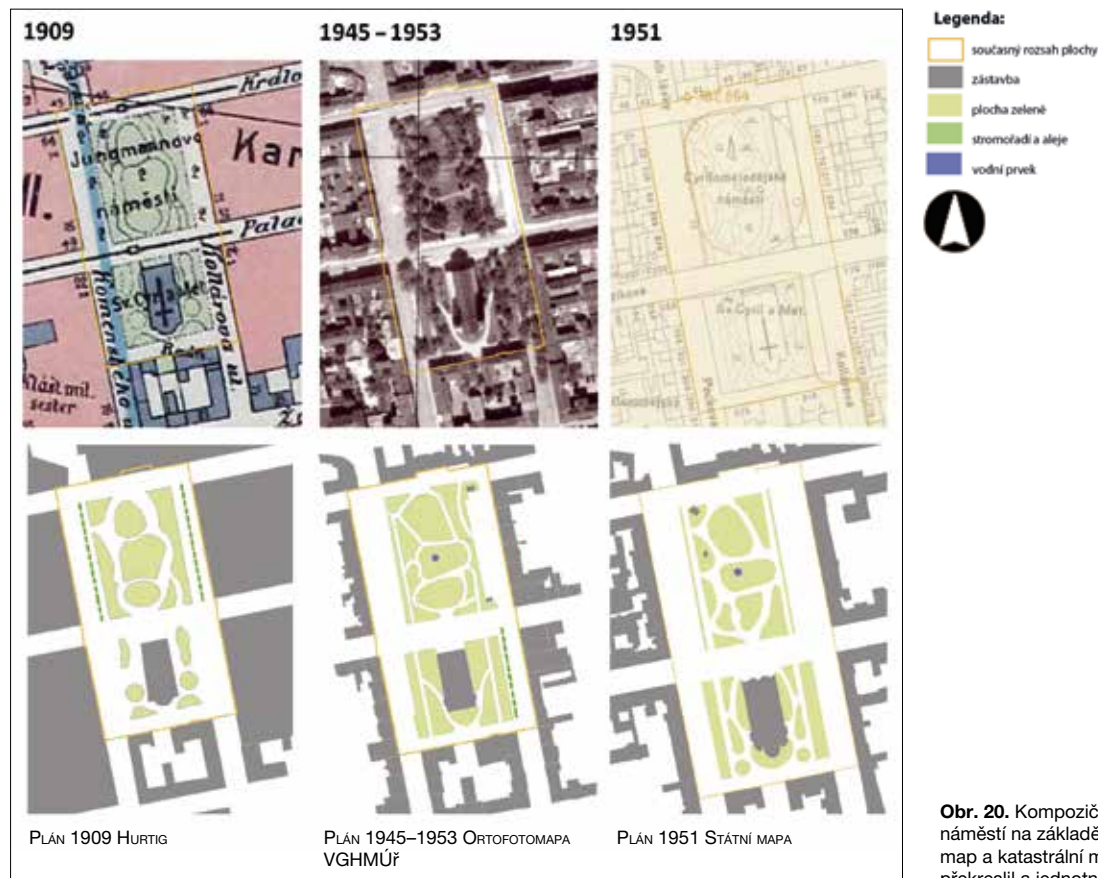
POSTAVENÍ VE VÝVOJI ÚZEMÍ KARLÍNA

Jedná se o významný veřejný prostor v centru starého Karlína, který byl založen jako součást regulačního plánu zhotoveného v roce 1816 (PLÁN 1816 FISCHER). Spolu s Lyčkovým náměstím a parky kolem Invalidovny leží při propojující Křížkově ulici, která je vedle ulice Sokolovské významnou podélnou osou tohoto území. Další významnou vazbou k tomuto prostoru, nejen pohledovou, je park na vrchu Vítkově.

VÝVOJ KOMPOZICE

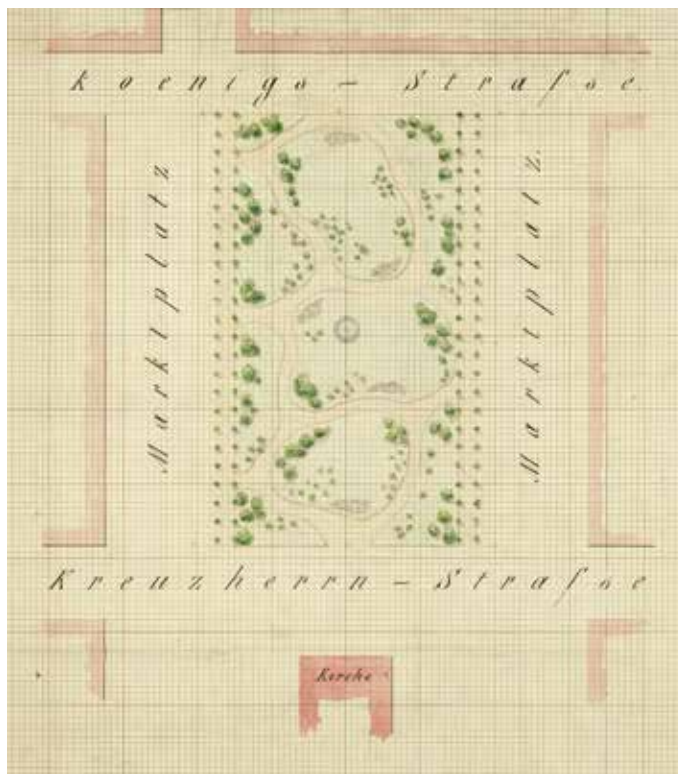
Parkově upravené hlavní náměstí Karlína vzniklo na ploše zelinářských zahrad (PLÁN 1841 CÍSAŘSKÝ POVINNÝ OTISK SK), které tu byly od středověku. Plocha náměstí, rozčleněná průběhem Křížkovy ulice na severní a jižní část, je omezena blokovou zástavbou ulic Sokolovské (dříve Královské třídy), Peckovy, Pernerovy a Kollárové (obr. 20). Těžištěm prostoru náměstí je novorománská bazilika sv. Cyrila a Metoděje, umístěná do středu jižní části náměstí. Sady na Karlínském náměstí byly komponovány jako předpolí této ústřední dominanty. Původně měl být kostel umístěn v severní části náměstí, jež měla být oddělena od Sokolovské ulice řadou domů, ale v roce 1836 bylo náměstí zúženo a parková úprava náměstí se stala náhradou za vykácenou alej lemující původní, východní hranici náměstí. Za kostelem bylo dotvořeno čelo náměstí uzavřeným blokem tvořeným novorenesanční budovou bývalé radnice a na ní navazující budovou školy. Výstavba domů ohraničujících náměstí byla započata před polovinou století a dotvořena, až na drobnější výjimky, v 80. letech 19. století. Se zakládáním parku na náměstí se začalo v roce 1862 podle návrhu z předchozího roku (TURBA 2005, 9–10; obr. 21). Po jeho vybudování v roce 1867 pokračovaly úpravy kolem kostela sv. Cyrila a Metoděje.

Základem kompozice parku (PLÁN 1879 ORIGINALNÍ MAPA SK) byl průhled na kostel od ulice Sokolovské přes centrální travnaté plochy rámované keřovými skupinami a stromy. Cestní síť členila střední pás parteru na tři malebné části. Ve středu parteru byla na ose směřující k průčelí kostela umístěna kašna s kruhovým půdorysem a třemi mísami ze sliveneckého mramoru, vroubená

Obr. 20. Kompoziční vývoj parku na Karlínském náměstí na základě srovnání výřezů historických map a katastrální mapy. Mapové podklady digitálně překreslil a jednotně upravil P. Šířina, 2017.

Obr. 21. Návrh na založení parku Jungmannův sad na Karlínském náměstí (PLÁN 1861 ANONYM).

květinovým záhonem. Cesty byly kromě středové části lemovány skupinami dřevin a podél východní a západní strany vedly cesty s živými ploty a alejemi (obr. 22) přes ulici Křížickou až k parkové úpravě kolem kostela, kde byl parter z každé strany rozšířen o pás zeleně se stromy v trávniku a vymezen tvarovanými ploty. Podél budovy kostela se vinula v malebné křivce další cesta a členila parter z každé strany na čtyři části (PLÁN 1879 ORIGINÁLNÍ MAPA SK). Návaznost parkových úprav kolem kostela a budovy radnice a školy je patrná na mapě z roku 1909 (PLÁN 1909 KŘÍŽ), dokumentující nárůst zpevněných ploch a celkové zaoblení původně organičtějších tvarů jednotlivých vegetačních

plošek. Rozdíly mezi zobrazením zejména severní části parteru náměstí na mapách z roku 1879 (PLÁN 1879 ORIGINÁLNÍ MAPA SK) a roku 1909 jsou dány odlišným grafickým pojetím. Reambulovaná mapa stabilního katastru z roku 1879 detailně popisuje stav území včetně alejí po obvodu parku. Orientační plán Karlína z roku 1909 (PLÁN 1909 KŘÍŽ) je barevnou litografií využívající efektní schematickou zkratku. Hurtigův plán Karlína (PLÁN 1909 HURTIG) vymezuje plochu zeleně bez důrazu na vnitřní kompoziční ztvárnění. Dobová pohlednice datovaná 1896–1897 (obr. 23) dokládá kruhový trávník s kobercovým záhonem před radnicí (v rohu je vidět zlomek záhonu kolem apsidy kostela). V průběhu vývoje se měnil velikostní poměr jednotlivých částí spolu s formováním cestní sítě. Situace z roku 1909 (PLÁN 1909 KŘÍŽ) dokumentuje v severní části parku tři velké kruhové záhony v centrálním pásu spolu s půlkruhovitými po obvodu a v rozích. Lemování je zde kromě

Obr. 22. Praha 8-Karlín, Karlínské náměstí. Pohled na náměstí s parkovou úpravou a kostelem sv. Cyrila a Metoděje, dobové foto, Jindřich Eckert, 1896/1897 (AMP Sběrka fotografií, sign. VI 44/4 b).

Obr. 23. Praha 8-Karlín, čp. 316, Karlínské náměstí 7. Celkový pohled na hlavní průčelí bývalé karlínské radnice (dnes Dům dětí a mládeže hlavního m. Prahy), dobové foto, Jindřich Eckert, 1896/1897 (AMP Sběrka fotografií, sign. VI 37/4).

stromořadí tvořeno i nízkými tvarovanými živými ploty, což dokumentují i dobové pohlednice kolem roku 1900.⁵ Propojení parkových úprav kolem kostela a budovy radnice se severní částí zajišťují obvodové platanové aleje a dále opakování kruhových trávníků s kobercovými záhony. Toto je doloženo i na výše zmíněné dobové pohlednici. V průběhu 20. století se i nadále měnil velikostní poměr jednotlivých částí spolu s mírnou variabilitou cestní sítě. Současný poměr zpevněných a vegetačních ploch je návratem před konec 19. století.

PAMÁTKOVÉ HODNOTY

Zásadní význam má historizující, pozdně romantická kompozice z roku 1861 s hlavní osou procházející kašnou a směřující k bráně baziliky sv. Cyrila a Metoděje v severojižním směru (PLÁN 1861 ANONYM). Cestní síť spojená do tří okruhů zachovává ve volné trávnické ploše průhled lemovaný skupinami dřevin a platanovými stromořadími. Význam chrámu je umocněn vypůjčenou dominantou v pozadí – vrchem Vítkov s jezdeckou sochou Jana Žižky.

Z hlediska širších vztahů je třeba tuto pohledovou vazbu chránit. Cenná je také provázanost parkových úprav obvodovými alejemi s navazujícími ulicemi.

KOMPOZIČNÍ ROZBOR SOUČASNÉHO STAVU

Rekonstrukce podle projektu Maxima TURBY (2005) dokončená v roce 2015 zachovala původní trasování cestní sítě i základ kompozice (obr. 24), odstranila nevhodné dosadby, doplnila obvodové platanové aleje a nahradila chátrající keřové výsadby s uchováním původní koncepce (obr. 25). Hlavním problémem je přerušení parku frekventovanou ulicí Křížkovou s navazujícím parkovištěm při východní straně parku. Nepřesvědčivá je návaznost cestní sítě závěru parku na starou karlínskou školu (čp. 225 z roku 1864, původně Českou obecnou školu chlapeckou, dnes opět sloužící školním účelům), stejně jako i na bývalou karlínskou radnici (čp. 316 z roku 1886, dnešní Dům dětí a mládeže).

Na části chodníku u kostela je před Peckovou ulicí zachován jeden z nejstarších úseků pražské mozaiky ve vzoru křížů s draky. Tento úsek byl navržen na prohlášení za kulturní památku v roce 2010.⁶ V této části jsou cesty po obvodu ještě propojeny s ulicemi Kollárovou a Peckovou malebnou cestou tvořící oblouk kolem apsidy kostela (obr. 26). Prostoru by prospěla větší redukce

⁵ AMP Sběrka fotografií, sign. I 1961.

⁶ Ministerstvo kultury dosud nezahájilo řízení o prohlášení věci za kulturní památku. Dlažbě poskytuje zatím ochranu plošně chráněné území památkové zóny.

Obr. 24. Praha 8-Karlín, Karlínské náměstí. Osový pohled parterem parku na Karlínském náměstí na kostel sv. Cyrila a Metoděje (foto E. Sojková, 2017).

Obr. 25. Praha 8-Karlín, Karlínské náměstí. Obnova parku doplnila keřové patro a uchovala solitérní stromy z původních výsadeb (foto E. Sojková, 2017).

parkování v severozápadní části. Naopak dobře funguje a neruší areál dětského a sportovního hřiště na východní straně, který je nezbytnou vybaveností v této hustě obydlené lokalitě. Své opodstatnění má i návrat veřejné toalety u nástupu z ulice Peckovy a Sokolovské.

DENDROLOGICKÝ ROZBOR

Park na Karlínském náměstí je orientován ve směru SSZ–JJV. Podél centrální osy kompozice s průhledem na průčelí kostela je situován rozlehlý travnatý parter přerušovaný sítí cest, podél něhož jsou vysazeny skupiny stromů nebo solitéry (obr. 27). V obvodových částech parku rostou v podrostu stromů skupiny keřů, především kvůli izolaci od okolních rušných ulic. V jižní části parku, kolem kostela sv. Cyrila a Metoděje, roste několik solitérních stromů. Obě části jsou navíc podél svých delších stran vroubeny stromořadími z lip (lípa srdčitá – *Tilia cordata*, l. velkolistá – *T. platyphyllos* a l. stříbrná – *T. tomentosa*) a platanů javorolistých (*Platanus xhispanica*). V severovýchodní části kompozice, mezi ulicí a parkem, je nově vybudováno dětské hřiště a sportoviště oplocené kovovým plotem, podél něhož rostou nízké porosty meruzalky alpské (*Ribes alpinum*) s podrostem břečťanu popínavého (*Hedera helix*) a barvínku menšího (*Vinca minor*). Cenné dominanty tvoří jedinci stromů z doby založení parku, jsou to zejména: jertlíny japonské (*Sophora japonica*), platany javorolisté (*Platanus xhispanica*), dub letní (*Quercus robur*), dub letní 'Fastigiata' (*Quercus robur* 'Fastigiata'), jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*), jírovec pletový (*Aesculus xcarnea*) nebo lípa stříbrná (*Tilia tomentosa*). Mezi doprovodné zajímavé dřeviny patří zejména: topol bílý 'Pyramidalis' (*Populus alba* 'Pyramidalis'), břestovec západní (*Celtis occidentalis*), svitel latnatý (*Koeleruteria paniculata*), líska turecká (*Corylus colurna*), nebo lípa (*Tilia* sp.). Keřové patro je tvořeno novými výsadbami – park je po nedávné částečné rekonstrukci –, a to vesměs běžných druhů a kultivarů pěstovaných ve veřejné zeleni. V rámci nedávné rekonstrukce byly starší dřeviny asanovány, nebezpečné odstraněny a keřové patro bylo celé nově vysazeno. Z těchto důvodů lze park považovat za dlouhodobě perspektivní. Kromě dřevin zaznamenaných při průzkumu v roce 2017 byla zjištěna řada druhů, které se zde již nevyskytují. Podle Jiřího NOVOTNÉHO (1967, bez paginace) jsou to např.: bříza bílá (*Betula pendula*), dřezovec trojtrnný (*Gleditschia triacanthos*), hloh obecný (*Crataegus levigata* – původně uváděn jako *C. oxyacantha*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), javor jasanolistý (*Acer negundo*), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*), jilm drsný (*Ulmus glabra*), jilm habrolistý (*Ulmus minor* – původně uváděn pod synonymem *U. carpinifolia*), jilm vaz (*Ulmus laevis*), kalina řasnatá (*Viburnum plicatum* – původně uváděna pod synonymem *Viburnum tomentosum*), lípa kavkazská (*Tilia dasystyla*), mahalebka obecná (*Prunus mahaleb*), pajasan žláznatý (*Ailanthus altissima*), ptačí zob obecný (*Ligustrum vulgare*), pustoryl věncový (*Philadelphus coronarius*), p. malolistý (*Philadelphus microphyllus*), šeřík čínský (*Syringa xchinensis*), šeřík obecný (*S. vulgaris*), trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*), zimolez tatarský (*Lonicera tatarica*), zlatice prostřední (*Forsythia xintermedia*) nebo zlatice převíslá (*F. suspensa*). Bylo zaznamenáno pěstování 17 druhů nebo jejich kultivarů listnatých stromů a 22 druhů nebo jejich kultivarů listnatých keřů.

Obr. 26. Kompoziční rozbor současného stavu parku na Karlínském náměstí. Mapový podklad: PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA ČÚŽK, výřez. Do ortofotomapy s využitím katastrální mapy, stav z roku 2017, zakreslil P. Širina, 2017.

Obr. 27. Dendrologický rozbor parku na Karlínském náměstí. Mapový podklad: PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA IPR, výřez uliční sítě Karlínského náměstí a okolí. Do ortofotomapy Prahy, stav z r. 2017, zakreslila L. Bendiková, 2017.

Závěr

Všechny hodnocené parky se nacházejí v kompozičně ucelené městské struktuře tzv. Starého a Nového Karlína, parkové plochy obě tyto části do jisté míry propojují.

Park před Invalidovnou patří v rámci pražských památkových zón „za hradbami“ k nejstarším parkovým úpravám v Praze. Karlínské náměstí bylo vymezeno regulačním plánem z roku 1816 a kompozičně dotvořeno v 60. letech 19. století, kdy parková plocha budoucích Kaizlových sadů propojila areál Invalidovny s novou zástavbou urbanistických bloků, v jejímž centru bylo naplánováno Lyčkovovo náměstí.

Nejcennější památkovou hodnotou těchto parkových ploch je jejich kontinuita v prostoru od původního urbanistického rozvržení až po dnešní strukturu živě se rozvíjejícího města a zachování jejich vnitřní kompozice do dnešních dnů.

Tato prostorová a kompoziční kontinuita od urbanistického řešení klasicistního celku až po městskou strukturu počátku 20. století, s jasnou prostorovou i funkční regulací, je umocněna chronologickým uspořádáním parků v rámci památkové zóny Karlín.

Rozsahem by snad bylo možné hledat analogii ve vinohradském komplexu Riegrovy sady – sady Svatopluka Čecha – Bezručovy sady, ale jejich vznik neodpovídá čisté chronologické linii karlínských parků a jejich provázanost není vzhledem k reliéfu tak výrazná.

Kvalitu a čitelnost kompozice posílily také nedávné rekonstrukce parku na Karlínském náměstí a Kaizlových sadů a průběžná údržba ostatních, jež odpovídá významu těchto památek. Podařilo se i citlivě začlenění nových funkcí (dětská hřiště, odpočívadla, sociální vybavenost) bez většího narušení památkové autenticity prostoru. Naopak někdy rušivě působí doprava – nekomfortní přechod rušné komunikace, velký podíl parkovacích stání apod. Provázanost jednotlivých parků mezi sebou by bylo vhodné ještě posílit výraznějším napojením na zeleň vrchu Vítkova.

Na závěr lze vyzdvihnout, že i když autorství projektů zahradních úprav těchto parků není jasné určeno, secesní kompozice, zejména Lyčkovy náměstí a Kaizlových sadů, jsou důstojným odkazem Thomayerovy školy. Historizující kompozice Karlínského náměstí naopak dokládá provázanost tehdejších kompozičních principů v rámci Evropy.

PRAMENY

AMP Sběrka fotografií — Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií, sign. I 1961 (Celkový pohled na kostel sv. Cyrila a Metoděje na Karlínském náměstí, František Fridrich (?), kolem 1900); sign. V 21/3 (Celkový pohled na dům čp. 460 (škola) na Lyčkově náměstí v Karlíně, anonym, kolem 1910); sign. VI 37/4 (Celkový pohled na hlavní průčelí karlínské radnice na Karlínském náměstí (dům čp. 316), Jindřich Eckert, 1896/1897); sign. VI 44/4 b (Pohled na Karlínské náměstí s parkovou úpravou a s kostelem Cyrila a Metoděje uprostřed, Jindřich Eckert, 1896/1897). Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/praga-publica/>> [vid. 2018-09-12].

LETECKÉ SNÍMKY 1975 a 1988–1989 — Letecké snímky Prahy z let 1975 a 1988–1989. Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad (VGHMÚŘ) generála Josefa Churavého, Dobruška.

VYHLÁŠKA 1993 — Vymezení památkové zóny Karlín. Vyhláška hl. m. Prahy č.10/1993 Sb., o prohlášení částí území hlavního města Prahy za památkové zóny a o určení podmínek jejich ochrany. Dostupné na <http://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/vyhlasaky_a_narizeni/vyhledavani_v_pravnich_predpisech/rok_1993/vyhlasaka_cislo_10_ze_dne_28_09_1993.html>, mapa <<http://mpp.praha.eu/app/map/PamatkovaPece/>> [vid. 2018-06-02].

PLÁN 1769 HUBER — Josef Daniel HUBER (kolem 1730–1788), 1769: Ortografický plán Prahy v kavalírní perspektivě (Wahre Laage Der Königlichen Haupt und Residentz Statt Prag). Perokresba, 223 × 236 cm. Originál: Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. K II 92; kopie: Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií, sign. X 18312 – X 18322.

PLÁN 1816 FISCHER — Jiří FISCHER (1768–1828): Situační plán okolí od pražské brány Špitálské až k Myší díře v kouřimském kraji z roku 1816. Situační a regulační plán Špitálska pořízený pro potřeby úřední komise před založením Karlína. Převzato z KNEIDL 1923, obr. 16 mezi s. 336 a 337; originál dnes neznámý (obr. 2 a 5).

PLÁN 1816 SCHIFFL — Anonym (SCHIFFL), 1816: Plán krajiny podél Vltavy k úpatí vrchu Vítkov (Špitálska). Kolorovaná rytina, 204 × 57 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P IX 1/2938. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88DBE3FBD-511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02], obr. 5.

PLÁN 1818 IGNAZ — Ludvig IGNAZ (?), 1818: Plán okolí Invalidovny. Kresba, 44 × 60 / 51 × 38 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P IX 1/328. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/praga-publica/permalink?xid=7E88DAC1FBD511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02], obr. 5.

PLÁN 1848 CÍSAŘSKÝ POVINNÝ OTISK SK — Císařský povinný otisk mapy stabilního katastru, katastrální území Karlín, z roku 1841), 1:2 880. © Ústřední archiv zeměměřictví a katastru ČÚŽK, Fondy katastrální, sign. B2/a/6C, inv. č. 3051-1-001, 3051-1-002. Dostupné na <<http://uazk.cuzk.cz/vademecum/permalink?xid=9254bfff717c84227a85164b93f379d02>> [vid. 2018-03-02], obr. 20.

PLÁN 1848 LOTH — Johann LOTH (1816–1899), 1848: Situační plán Prahy (Situations-Plan von PRAG). Ručně kolorovaný oceloryt, 565 × 810 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P 2 C/50a. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88DBE3FBD-511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02].

- PLÁN 1851 HOLFELD — Franz HOLFELD, 1851: Plán se situací Invalidovny. Kolorovaná kresba, 54 × 39 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P IX 1/247. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88DAC0FBD511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02], obr. 5 a 20.
- PLÁN 1861 ANONYM — Anonym, 1861: Návrh na založení parku Jungmannův sad na Karlínském náměstí. Archiv hlavního města Prahy, fond Archiv města Karlín, inv. č. 769, karton 315, 4/2/XII (obr. 21).
- PLÁN 1879 ORIGINÁLNÍ MAPA SK — Město Karlín – Karolinenthal v Čechách v kraji Pražském z roku 1879. Reambulace originální mapy stabilního katastru Čech z roku 1841, 1:2880. © Ústřední archiv zeměměřictví a katastru ČÚZK, Fondy katastrální, sign. B2/a/4C, inv. č. 2730. Dostupné na: <<http://uazk.cuzk.cz/vademecum/permalink?xid=ebf41c896dbf4d16b49ad51625081773>> [vid. 2018-06-02], obr. 5, 13 a 20.
- PLÁN 1880/1886 ANONYM — Anonym, 1880/1886: Nejnovější plán Prahy a předměstí. Barevný tisk, 650 × 740 / 480 × 575 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P 2 F/65. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88D3B3FBD511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02].
- PLÁN 1891 HURTIG — Alfred HURTIG (1850–1912), 1891: Polohopisný plán Karlína, Žižkova s Olšany, 1:4000. Barevný tisk, 58 × 74 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P IX 1/287. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88DBDDFBD511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02], obr. 3.
- PLÁN 1900 KRÝSA — Julius KRÝSA, 1900: Městské sady v Karlíně, návrh na úpravu sadu Invalidovny. 830 × 725 mm. Národní zemědělské muzeum, Sběrka L. Šustáčka, inv. č. 232_V_Z_138. Dostupné na <http://www.starelesnimapy.cz/digitalizovane-mapy/zahradni-plany/mestske-sady-v-karlينه-navrh-na-upravu-sadu-invalidovny-232_V_Z_138> [vid. 2018-06-02].
- PLÁN 1909 KŘÍŽ — Anonym (Kříž), 1909 (1893): Orientační plány Karlína se seznamem ulic (Kříž) a parcelační i situační plán na plátně. Barevná litografie, 66 × 88, 88 × 60, 88 × 61 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P IX 1/356. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88DBDDFBD511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02], obr. 4 a 20.
- PLÁN 1909 HURTIG — Alfred HURTIG (1850–1912), 1909: Plán Karlína, Žižkova a Královských Vinohradů. Barevný tisk, 35,5 × 53 cm. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P IX 1/298. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88DBD9FBD511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02], obr. 20.
- PLÁN 1909–1914 ANONYM — Anonym, 1909–1914: Orientační plán královského hlavního města Prahy a obcí sousedních, 1:5000. Barevný tisk, 615 × 500 / 600 × 500. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P 2 I/92. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7E88D3BCFBD511DF822500166F1163D4>> [vid. 2018-03-02].
- PLÁN 1913 KOZÁK/NEKVASIL — Bohumír KOZÁK (1885–1978) / Václav NEKVASIL (1840–1906), 1913: Návrh regulace Invalidovny v Karlíně. Převzato z TURBA 2005, obrazová příloha, bez paginace (obr. 5 a 13).
- PLÁN 1945 ORTOFOTOMAPA IPR — Ortofotomapa Prahy – letecké snímky spojeneckých armád z dubna 1945, výřez Karlín. © IPR Praha – Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy. © PRIMIS, spol. s r. o. Dostupné na <<http://iprpraha.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=7b7ecf7075f4d23bf62b6b1d689aa3c>> [vid. 2018-09-17], obr. 13.
- PLÁN 1945–1953 ORTOFOTOMAPA VGHMŮŘ — Ortofotomapa Prahy – letecké snímky 1945–1953, výřez Karlín. © Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad (VGHMŮŘ) generála Josefa Churavého, © Ministerstvo obrany ČR. Dostupné na <https://lms.cuzk.cz/lms/lms_prehl_05.html> [vid. 2017-11-10], obr. 20.
- PLÁN 1951 STÁTNÍ MAPA — Anonym, 1951: Státní mapa 1:5000 – odvozená (od 1950), listy [PRAH51], [PRAH61], 1. vydání. © Ústřední archiv zeměměřictví a katastru ČÚZK, sig. D6/7. Dostupné na <https://archivnimapy.cuzk.cz/smo5_1vyd/smo5_1vyd_data/PRAH/PRAH61_index.html>, <https://archivnimapy.cuzk.cz/smo5_1vyd/PRAH/prah51_index.html> [vid. 2018-06-02], obr. 5, 13 a 20.
- PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA ČÚZK — Ortofotomapa České republiky (2017). © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné na <<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>> [vid. 2017-11-10], obr. 6, 15 a 26.
- PLÁN 2017 ORTOFOTOMAPA IPR — Ortofotomapa Prahy (2017). © IPR Praha – Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy. Dostupné na <<http://www.geoportalpraha.cz/mapy-online#W2N0T7gzU2w>> [vid. 2017-11-10], obr. 9, 19 a 27.
- PLÁN 2017 ZÁKLADNÍ MAPA — Digitální základní mapa České republiky, stav z roku 2017, 1:10 000 (Prohlížeč služba WMTS – ZM 10). © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné na <<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>> [vid. 2017-01-11], obr. 1.

LITERATURA

- DUDYCH/PILÁT/SVOBODA 1975 — Karel DUDYCH / Albert PILÁT / Antonín Marián SVOBODA: Pražské parky a dřeviny. Praha 1975.
- KLINEROVÁ 2017 — Adéla KLINEROVÁ: Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně. Od prvotní myšlenky k architektonické realizaci. Staletá Praha 33, 2017/1, 2–30.
- KNEIDL 1923 — František KNEIDL: Špitálsko za branou poříčskou od dávných časů do založení Karlína (Dějiny města Karlína). Praha 1923.

- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967 — Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Od Špitálska ke Karlínu. Praha 1967.
- Míka 2011 — Zdeněk Míka: Karlín. Nejstarší předměstí Prahy. Praha 2011.
- NOVOTNÝ 1967 — Jiří NOVOTNÝ: Inventarizace dřevin. Nepublikované výkresy karlínských parků. Praha 1967. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP PR, oddělení specialistů.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ 2016 — Božena PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ: Praha – zahrady a parky. Praha 2016.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ ET AL. 2000 — Božena PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ ET AL.: Pražské zahrady a parky. Praha 2000.
- SOJKOVÁ/ŠÍŘINA 2015 — Eva SOJKOVÁ / Petr ŠÍŘINA: Hodnocení zeleně městských památkových zón. Metodika certifikovaná Ministerstvem kultury. Průhonice 2015.
- STEJSKALOVÁ/HOLUBOVÁ 2003 — Jana STEJSKALOVÁ / Markéta HOLUBOVÁ: Lyčkovovo náměstí. Dendrologický průzkum. Aktualizováno na základě podkladu Rekonstrukce historického parku – dendrologický projekt, zpracovaného Ing. Kateřinou Tomanovou, 10/1994, Praha 2003. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP PR.
- TOMANOVÁ 1994 — Kateřina TOMANOVÁ: Lyčkovovo náměstí – Praha 8-Karlín. Rekonstrukce historického parku – dendrologický projekt. Praha 1994. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP PR, oddělení specialistů.
- TURBA 2005 — Maxim TURBA: Stavebně historický průzkum – Park na Karlínském náměstí, Kaizlovy sady, Park před Invalidovnou – průzkumy a rozbor. Příloha projektu Revitalizace veřejného prostranství Karlínské náměstí, Praha 2005. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP PR, oddělení specialistů.
- VELEBIL ET AL. 2016 — Jiří VELEBIL ET AL.: Péče o dřeviny a jejich zachování v památkách zahradního umění. Metodika certifikovaná Ministerstvem kultury. Průhonice 2016.
- VLČEK 2012 — Pavel VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy. Velká Praha (A–L). Praha 2012.
- ZACHAŘ 1995 — Michael ZACHAŘ: Historický městský park v urbanistické koncepci Karlína a Vinohrad. In: Městské historické parky: referáty ze semináře konaného ve dnech 11.–14. 9. 1995 v Olomouci. Olomouc 1995, 20–26.

SUMMARY

This article interprets the heritage values of the parks on important public spaces within the Karlín heritage zone, namely the park in front of Invalidovna, Kaizl's park, Lyčkovovo square and Karlínské square. Their identification was based on the analysis of the current state documented by field surveys, and on the data about the historic development gained by the archive research. The parks were reviewed also regarding the relation to the current function, importance, outer relations and the location within the urban structure. Important part of the research included dendrological evaluation of the current sorts of the woody plants in the context of typological categories of greenery on public open spaces. The woody plants were reviewed concerning their spatial layout, and sorted into categories, which were evaluated regarding the taxonomy, age, stage of growth and the entire quality. The results are presented in the form of maps with comments. Individual archive maps and plans were georeferenced and the layers were connected with a geodatabase, including detailed attributes of the elements. This enables to define the rules of the parks' protection and renovation, based on the documentation of the transformation of the area in its entirety as well as of the individual parks in the urban open spaces.

The evaluated area of Karlín heritage zone has a unique urban layout determined by the regulative plan from 1816 with a project of the development of urban blocks from the early 19th century. Clear definition and spatial and functional regulation contributed to the preservation of legible basic composition of these parks, which belongs to the most valuable heritage values. Their quality and sustainability was reinforced also by the recent reconstruction of the park at the Karlínské square and Kaizl's park, and continuous maintenance of the others, corresponding with the importance of these monuments.

Despite the unknown authorship of the landscape design of these parks, the Art nouveau composition mainly of Lyčkovovo square and Kaizl's park, they are a respectable legacy of the Thomayer's school. The historically revived composition of Karlínské square, on the contrary, reflects the composition principles within Europe of that period.

Fig. 1. The boundaries of Karlín heritage zone (VYHLÁŠKA 1993). Map underlay: PLAN 2017 BASIC MAP, section with the boundary of Karlín PZ WMS-NPÚ. Drawn by L. Bendíková in 2017 into the digital basic map underlay, state in 2017.

Fig. 2. Situation and regulation plan of Špitálsko made for the use of the official commission before the foundation of Karlín (PLAN 1816 FISCHER).

Fig. 3. The state of the public greenery areas in 1891. Map underlay: PLAN 1891 HURTIG, section with a digitally input of DMR 5G/shaded terrain model. Legend: the boundaries of parks, the boundary of PZ Karlín WMS-NPÚ heritage zone. The boundaries drawn and map edited by L. Bendíková, 2017.

Fig. 4. The state of the public greenery areas in 1909. Map underlay: PLAN 1909 KŘÍŽ, a section with a digitally input of DMR 5G/shaded terrain model. Legend: parks' boundaries, boundary of PZ Karlín WMS-NPÚ. The boundaries drawn and map edited by L. Bendíková, 2017.

Fig. 5. Composition development of the park in front of Invalidovna and Kaizl's park based on the comparison of historic maps sections, and the cadastre map. Legend: current state of the area, buildings, greenery areas, avenues and alleys. Map sources digitised, redrawn and uniformly edited by L. Bendíková and P. Šířina, 2017.

Fig. 6. Composition analysis of the current state of the park in front of Invalidovna and Kaizl's park. Map underlay: PLAN 2017 ORTHOPHOTO MAP ČÚZK, a section. Legend: important composition feature, negative disturbing feature, view direction, axis, cultural monument, boundaries of the area. Drawn by P. Šířina in 2017 into the orthophoto map with the use of the cadastre map, state in 2017.

Fig. 7. Prague 8-Karlín, the park in front of Invalidovna, the view of the northern façade of Invalidovna, No. 24, across the central parterre of the park (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 8. Prague 8-Karlín, the park in front of Invalidovna, view of the Invalidovna towards the Kaizl's park with Aesculus hippocastanum specimen (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 9. Dendrological evaluation of the park in front of Invalidovna and the Kaizl's park. Map underlay: PLAN 2017 ORTHOPHOTO MAP IPR, section of the street system of Invalidovna and the surroundings. Legend: solitary bush, solitary tree, important solitary tree, avenue, trimmed hedges and walls, the boundaries of the heritage zone, park boundaries, group of trees, group of shrubs, tree cover, shrub cover, combined tree and shrub cover, rose garden. Drawn in 2017 by L. Bendíková into the Orthophoto map of Prague, state in 2017.

Fig. 10. Prague 8-Karlín, Kaizl's park, Art nouveau ribbon of the path system, with a bronze act of a girl sitting in its centre since 1964, called *Remembering* by Břetislav Benda from 1960 (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 11. Prague 8-Karlín, Kaizl's park, a pond after the proposal by Julius Krýsa from 1901 in the centre of the parks composition (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 12. Prague 8-Karlín, Kaizl's park, near the corner of the streets U Invalidovny and Za Invalidovnou, public sport area with fitness components for adults, built during the revitalization of the parks in 2010–2011 in the former summer garden of the National house, No. 14 (today one of the seats of Český rozhlas), built in 1910–1911 after the project of the architect Josef Sakař (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 13. Composition development of the park at Lyčkovo square based on the comparison of historic maps sections and the cadastre map. Legend: current extent of the area, buildings, greenery areas, avenues and alleys. Map underlays digitised and uniformly edited by P. Šířina, 2017.

Fig. 14. Prague 8-Karlín, No. 460, Lyčkovo square 6. General view of the school complex at Lyčkovo square, the square with the park in the front, period photo, anonymous, around 1910 (AMP Collection of photographs, sign. V 21/3).

Fig. 15. Composition analysis of the current state of the Park at Lyčkovo square. Map underlay: PLAN 2017 ORTHOPHOTO MAP ČÚZK, section. Legend: important composition feature, negative disturbing feature, view direction, axis, cultural monument, boundary of the area. Drawn in 2017 by P. Šířina into the orthophoto map with the use of the cadastre map, state in 2017.

Fig. 16. Prague 8-Karlín, Lyčkovo square. View over the main park parterre across the centre of the composition towards the school building No. 460 (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 17. Prague 8-Karlín, Lyčkovo square. One of the "eyes" of the „scarabaeus“ composition in the park at Lyčkovo square (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 18. Prague 8-Karlín, Lyčkovo square. Unsuitable insertion of a modern artefact in the regular composition of the park in 2017 (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 19. Dendrological evaluation of the Park at Lyčkovo square. Map underlay: PLAN 2017 ORTHOPHOTO MAP IPR, section of the Lyčkovo square street system and the surroundings. Legend: solitary bush, solitary tree, avenue, boundaries of the parks, group of trees, group of shrubs, shrub cover, rose garden. Drawn in 2017 by L. Bendíková into the Orthophoto map of Prague, state in 2017.

Fig. 20. Composition development of the park at Karlínské square based on the comparison of historic maps' sections and the cadastre map. Legend: current extent of the area, buildings, green areas, avenues and alleys. Map underlays digitised and uniformly edited by P. Šířina, 2017.

Fig. 21. Proposal of the foundation of the Jungmann's park at Karlínské square (PLAN 1861 ANONYMOUS).

Fig. 22. Prague 8-Karlín, Karlínské square. View of the square with the park and the church of St. Cyril and Methodius, period photo, Jindřich Eckert, 1896/1897 (AMP Collection of photographs, sign. VI 44/4 b).

Fig. 23. Praha 8-Karlín, No. 316, Karlínské square 7. General view of the main façade of the former Karlín town hall (today the House for children and youth of the Prague capital), period photo, Jindřich Eckert, 1896/1897 (AMP Collection of photographs, sign. VI 37/4).

Fig. 24. Prague 8-Karlín, Karlínské square. Axial view across the parterre of the park at Karlínské square towards the church of St. Cyril and Methodius (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 25. Prague 8-Karlín, Karlínské square. The renovation of the park added a shrub level and preserved the solitary trees from the original planting (photo E. Sojková, 2017).

Fig. 26. Composition analysis of the current state of the park at Karlínské square. Map underlay: PLAN 2017 ORTHOPHOTO MAP ČÚZK, section. Legend: axes, the view direction, negative disturbing feature, cultural monument, boundary of the area. Drawn by P. Šířina in 2017 into the orthophoto map with the use of the cadastre map, state in 2017.

Fig. 27. Dendrological evaluation of the Park at Karlínské square. Map underlay: PLAN 2017 ORTHOPHOTO MAP IPR, section of the Karlínské square street system and the surroundings. Legend: solitary tree, avenues, parks boundaries, group of trees, group of shrubs, combined group of trees and shrubs, shrub cover, combined cover of the trees and shrubs. Drawn in 2017 by L. Bendíková into the Orthophoto map of Prague, state in 2017.

Translated by Linda Foster

Článek vznikl za finanční podpory grantu Ministerstva kultury **Ochrana a regenerace zeleně veřejných prostranství a vnitrobloků pražských památkových zón**, NAKI DG16P02R045.

Ing. Eva SOJKOVÁ
výzkumný pracovník
Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu
a okrasné zahradnictvím, v. v. i.
Eva.Sojkova@vukoz.cz

Ing. Lucia BENDÍKOVÁ
výzkumný pracovník
Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu
a okrasné zahradnictvím, v. v. i.
Lucia.Bendikova@vukoz.cz

Ing. Jiří VELEBIL
výzkumný pracovník
Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu
a okrasné zahradnictvím, v. v. i.
Jiri.Velebil@vukoz.cz

Ing. Petr ŠIŘINA
výzkumný pracovník
Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu
a okrasné zahradnictvím, v. v. i.
Petr.Sirina@vukoz.cz

Ing. arch. Zdenka POLIAČIKOVÁ
památkářka, specialista na historický urbanismus
NPÚ ÚOP v Praze
poliacikova.zdenka@npu.cz

Ing. Milena Andrade DNEBOSKÁ
památkářka, specialista na historickou zeleň
NPÚ ÚOP v Praze
andrade.milena@npu.cz